

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
імені проф. В. Ф. Доценка
Кафедра туристичного та готельного бізнесу**

«До захисту в ЕК» Декан факультету _____ <u>Віта ЦИРУЛЬНІКОВА</u> _____ (підпис) (ім'я та прізвище) «__» _____ 2023 р.	«До захисту допущено» Завідувач кафедри _____ <u>Ірина МЕЛЬНИК</u> _____ (підпис) (ім'я та прізвище) «__» _____ 2023 р.
---	--

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА**

зі спеціальності _____ 242 «Туризм» _____
(код та назва спеціальності)
освітньо-професійної програми _____ «Туризмознавство» _____
на тему: Розвиток історико-культурного туризму (на прикладі
Львівської області)

Виконав: здобувач 2 курсу, групи ТУ-2-4М

<u>Палагута Богдан Вікторович</u> (прізвище, ім'я, по батькові повністю)	_____ (підпис)
---	-------------------

Керівник <u>Примак Тетяна Юхимівна</u> (прізвище, ім'я та по батькові повністю)	_____ (підпис)
--	-------------------

Рецензент <u>Сергій Кравцов</u> (ім'я та прізвище)	_____ (підпис)
---	-------------------

Я як здобувач Національного університету харчових технологій розумію і підтримую політику університету з академічної доброчесності. Я не надавав і не одержував недозволеної допомоги під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Здобувач _____
(підпис)

Київ – 2023 р.

[]

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Інститут (факультет) готельно- ресторанного та туристичного бізнесу імені
проф. В.Ф. Доценка
Кафедра туристичного та готельного бізнесу
світний ступінь магістр
Спеціальність 242 «Туризм»
(код і назва)
Освітньо-професійна програма «Туризмознавство»
(назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
туристичного та
готельного бізнесу

 Ірина МЕЛЬНИК
“ ” 2022 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Палагути Богдана Вікторовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Розвиток історико-культурного туризму (на прикладі
Львівської області)

керівник роботи Примак Тетяна Юхимівна, к.ф.м.н, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “23” листопада 2022 року
№835-КС

2. Строк подання здобувачем роботи 15 лютого 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи наукова, фахова література, інформаційні джерела
з даними досліджуваних підприємств та територій

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретико-методичні та організаційні основи історико-культурного туризму. Розділ 2. Аналіз історико-культурного потенціалу львівської області. Розділ 3. Розробка турів для розвитку культурно-пізнавального туризму львівщини. Розділ 4. Обґрунтування економічної ефективності пропонованих турів

5. Перелік графічного матеріалу

рисуноків – 7, таблиць – 28, додатків – 0

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Примак Т.Ю.		
II	Примак Т.Ю.		
III	Примак Т.Ю.		
IV	Примак Т.Ю.		

7. Дата видачі завдання 3 жовтня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи	01.09.2022-30.09.2022 рр.	
2	Оформлення і затвердження завдання на роботу	03.10.2022-10.10.2022 рр.	
3	ВСТУП РОЗДІЛ 1 Теоретичний	11.10.2022-21.10.2022 рр.	
4	РОЗДІЛ 2 Аналітичний	24.10.2022-04.11.2022 рр.	
5	РОЗДІЛ 3 Проектний	07.11.2022-18.11.2022 рр.	
6	РОЗДІЛ 4 Дослідно – рекомендаційний	21.11.2022-09.12.2022 рр.	
7	Висновки та пропозиції. Список використаних джерел. Додатки	12.12.2022-23.12.2022 рр.	
8	Оформлення роботи за структурою, представлення кваліфікаційної роботи на кафедру та попередній захист у комісії	26.12.2022-20.01.2023 рр.	
9	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту	23.01.2023-10.02.2023 рр.	
10	Представлення готової зшитої кваліфікаційної роботи на кафедру	13.02.2023 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи в екзаменаційній комісії	21.02.2023 р.	

Здобувач

(підпис)

Керівник роботи

(підпис)

Палагута Б.В.

(прізвище та ініціали)

Примак Т.Ю.

(прізвище та ініціали)

РЕЗЮМЕ

на кваліфікаційну роботу

Палагути Богдана Вікторовича

на тему: «Розвиток історико-культурного туризму

(на прикладі Львівської області)»

Кваліфікаційна робота складається зі 100 сторінок. Кількість розділів - 4, рисунків - 7, таблиць – 28, додатків – 0.

Об'єктом дослідження є історико-культурний потенціал Львівської області.

Предметом магістерської роботи є механізми формування конкурентоздатного туристичного продукту з використанням історико-культурного потенціалу Львівської області.

Метою магістерської роботи полягає в аналізі історико-культурного потенціалу Львівської області та виявленні проблем і перспектив його використання для розвитку туристичної сфери регіону.

У I розділі магістерської роботи висвітлено теоретико-методичні та організаційні основи історико-культурного туризму.

У II розділі магістерської роботи проаналізовано історико-культурний потенціал Львівської області.

У III розділі магістерської роботи визначені та запропоновані розроблені тури для розвитку культурно-пізнавального туризму Львівської області

У IV розділі магістерської роботи запропоновані шляхи просування туристичного продукту, розблено калькуляцію турів

КЛЮЧОВІ СЛОВА: туризм, історико-культурний потенціал, Львівська область, Львів, пізнавальний туризм.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ.....	10
1.1 Поняття та основи історико-культурного потенціалу.....	10
1.2 Історико-культурна спадщина як чинник стимулювання економічного розвитку регіону.....	15
1.3 Світовий та вітчизняний досвід розвитку історико-культурного туризму.....	19
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	29
2.1 Стан та перспективи розвитку ресурсів історико-культурного туризму Львівщини.....	29
2.2 Аналіз рекреаційно-ресурсового потенціалу Львівської області.....	35
2.3 Історико-культурний комплекс Львівської області.....	43
2.4 Структура ринку туристичних послуг на Львівщині	50
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТУРІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВЩИНИ.....	57
3.1 Опис маршруту та програми турів	57
3.2 Визначення показників собівартості розроблених турів	77
Висновки до розділу 3	83
РОЗДІЛ 4. ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОПОНОВАНИХ ТУРІВ.....	84
4.1 Аналіз економічних показників розроблених турів	84
4.2 Шляхи просування туристичного продукту культурно-пізнавального туризму	90
Висновки до розділу 4	92
Висновки	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми. Культурно-пізнавальний туризм є важливим напрямком розвитку сучасного туризму, який має на меті служіння ідеалам людської інтелектуальної та моральної солідарності, утвердження в суспільстві ідеалу толерантності, прийняття та правильного розуміння різноманітності культур нашого світу.

Львівська область має велику кількість унікальних пам'яток історії та культури, а тому має великий потенціал для розвитку в'їзного та внутрішнього культурно-пізнавального туризму з огляду на це тема є актуальною.

У сучасному світі туризм набуває масового характеру та стає однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей світового господарства. Специфічною рисою туристичної сфери є те, що вона сприяє збільшенню робочих місць, розвитку міжнародних ринків, покращує відносини між країнами, залученню громадян до пізнання природної та історико-культурної спадщини, збереженню екології. Кожна країна, регіон, місто намагаються пропагувати та популяризувати свою туристичну привабливість. Однією із спеціалізацій бізнесу Львівщини традиційно вважається туризм. Туристичні підприємства, які в основному надають послуги споживання та обігу, є фундаментальною основою туристичної діяльності в суспільному виробництві, не тільки задовольняючи внутрішні потреби туристичного сектора, але й приєднуючись до національної та міжнародної системи поділу праці, що, у свою чергу, забезпечує країна у світі. Варто також зазначити, що територія характеризується високим потенціалом туристичних ресурсів і водночас низькою освоєністю, багатим природним потенціалом і водночас низьким ступенем туристичного використання. Саме тому стратегічною метою розвитку туристичної галузі Львівщини має стати формування конкурентоспроможної індустрії туризму

та відпочинку на території м. Львова та області, як однієї з основних галузей територіальної спеціалізації, яка, з одного боку, забезпечить задоволення потреб споживачів (українських та іноземних) у туристично-розважальних послугах, з іншого боку, зробить вагомий внесок у соціально-економічний розвиток регіону за рахунок збільшення дохідної частини обласного та міського бюджетів, надходження інвестицій, збільшення можливостей зайнятості, оздоровлення населення, збереження та раціональне використання культурної, історичної та природної спадщини. Львівщина є одним із найперспективніших регіонів для розвитку туризму в Україні. Привабливість для вітчизняних та іноземних туристів полягає у вигідному географічному розташуванні, великій кількості пам'яток історії, культури та архітектури, яких тут більше, ніж у будь-якому іншому регіоні, лікувально-рекреаційних, природно-кліматичних ресурсах

Прикордонне положення області сприяє тому, що її територією постійно курсує потік громадян, які перетинають кордон України.

Значна частина людей, які рухаються через кордон, їде безпосередньо у Львів і Львівську область як туристи, тому завданням місцевої влади є якомога повніше використовувати переваги області, активно розвивати галузь туризму, яка може вносити значний вклад в економічний розвиток Львівщини, поповнювати обласний бюджет. Звідси актуальність обраної теми дослідження — вивчення вкладу туризму в економіку Львівської області.

Зрушення, що відбуваються за останнє десятиріччя у рекреаційно-туристичній сфері України, ведуть до швидкої трансформації традиційного туристичного продукту окремих регіонів, появи багатьох нових інноваційних видів туризму і форм туристичного обслуговування, зрештою виступають визначальним чинником ускладнення (у деяких випадках – спрощення) територіальної організації рекреаційно-туристичної сфери відповідно до реалій, які диктує сучасний ринок турпослуг.

На рівні національного туристичного ринку України можна зафіксувати дві закономірні тенденції:

- тенденцію подальшої диференціації обсягів туристичного освоєння окремих регіонів країни (за статистикою туробслуговування розрив між регіонами-лідерами і регіонами-аутсайдерами стабільно зростає з 1997 року);
- тенденцію подальшого росту сучасної турпродуктної спеціалізації і ринкового позиціонування комплексу туристичних послуг (турпакетів) окремих регіонів на загальнонаціональному ринку.

Названі реалії трансформації національного туристичного ринку визначають актуальність і наукову новизну усебічного дослідження сучасних трансформаційно-еволюційних процесів розвитку туризму й географічної організації модерного рекреаційно-туристичного комплексу на рівні найперспективніших туристичних регіонів нашої країни.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в аналізі історико-культурного потенціалу Львівської області та виявленні проблем і перспектив його використання для розвитку туристичної сфери регіону.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- розкрити сутність та структуру історико- культурного потенціалу;
- описати методологію та методи дослідження туристичного потенціалу території;
- охарактеризувати історико-культурну спадщину території;
- дослідити природно-рекреаційні ресурси Львівської області;
- розглянути стан туристичної інфраструктури регіону;
- узагальнити проблеми розвитку туристичної галузі Львівської області, виявити перспективні напрями використання туристсько-рекреаційного потенціалу.
- розробити тури на основі історико-культурної спадщини Львівської області та проаналізувати їх економічну ефективність.

Об'єкт дослідження – історико-культурний потенціал Львівської області.

Предмет дослідження – механізми формування конкурентоздатного туристичного продукту з використанням історико-культурного потенціалу Львівської області.

Методи дослідження. У ході дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу Львівської області використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи, як опис, збір даних, спостереження, порівняння, узагальнення та статистичний аналіз, SWOT-аналіз.

Практична значущість магістерської роботи полягає у розробці пропозицій туристичних продуктів на основі культурно-історичного потенціалу Львівської області, які можуть бути впроваджені у практику діяльності туристичних операторів внутрішнього та в'їзного туризму.

Структура роботи. Робота складається з 4 розділів, вступу, висновку, обсяг роботи 100 сторінок, кількість використаних джерел 50.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Поняття та основи історико-культурного потенціалу

Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність матеріальних і духовних культурних реліквій, що сформувалися в ході історичного розвитку певного регіону, і є об'єктами інтересу туристів. До групи історико-культурних рекреаційних ресурсів належать історичні пам'ятки, пам'ятки історичної архітектури, об'єкти сучасної архітектури, унікальні культурно-спортивні споруди тощо. (рис.1.1).

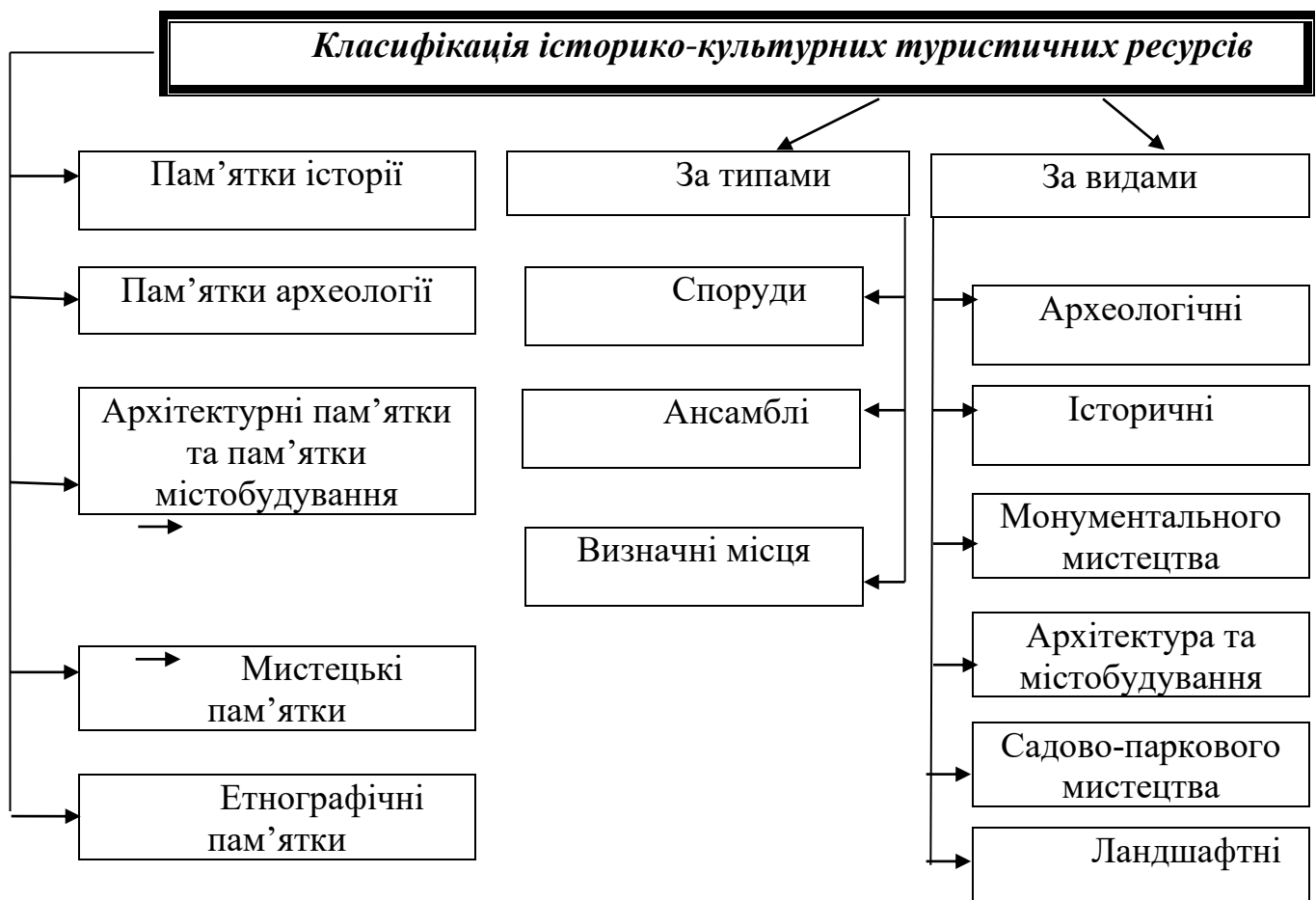

Рис. 1.1. Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів

Джерело: розроблено автором

Історико-культурний потенціал, матеріальні та духовні реліквії народу мають велике значення для формування світогляду людей та задоволення матеріальних потреб, у тому числі й туристичних. У розвинених країнах світу цей туристичний ресурс активно використовується з метою отримання прибутку. Деякі країни, такі як Італія та Франція, отримують значну частину прибутків від економіки дозвілля завдяки геніальному використанню історичного та культурного потенціалу. Цьому сприяє велика кількість пам'яток, їх висока художня цінність, добра збереженість та організація кваліфікованого туристичного обслуговування. Всесвітньо відомі пам'ятки історії та культури, такі як Рим, Венеція, Флоренція, Париж, щороку приваблюють сотні тисяч туристів.

До популярних туристичних об'єктів належать середньовічні замки – укріплені резиденції середньовічних феодалів, королів, султанів, королів та інших правителів. Багато замків у Європі та на Близькому Сході були побудовані на замовлення войовничих монастирів. Замки-форти часто вибирають для крутих пагорбів і важкодоступних місць в горах. Села зосереджені навколо замку, а жителі ховаються в замку, щоб уникнути ворога. Замки різноманітні за архітектурою та внутрішнім облаштуванням, витримують тривалі облоги та практично не піддаються руйнуванню. У XIV-XV ст. Замок втратив своє оборонне та військове призначення і став палацом для вельмож і вельмож.

Значна частина будівель замків знаходиться в руїнах, але збережені та відреставровані замки в Іспанії, Німеччині та Швейцарії були перетворені на музеї з багатими колекціями середньовічного живопису, посуду, меблів та інших елементів інтер'єру. Замки є цікавою частиною туристичного Елементи програми, туристи із задоволенням відвідують. До найстаріших замків Іспанії та Франції відносяться Шовіні, Фалес, Лох, Кузі, Лувр, Вілланд тощо. Унікальний замок Нойшванштайн в Баварії (Німеччина) з його численними маленькими вежами, на основі яких Уолт Дісней створив казковий замок

«Діснейленд», який став центром усіх тематичних парків жанру «Діснейленд» (США, Європа та Європа). . Японія). В Україні під охороною держави перебуває понад 70 тис. пам'яток історії та культури, з них понад 12 тис. мають особливу туристичну цінність архітектурних пам'яток, які є зразками монументального мистецтва V ст.

Пам'ятки історії та архітектури розміщені по Україні нерівномірно. Більшість з них розташована в західному регіоні України, а також Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях та Республіці Крим. Східні та південні регіони не багаті на пам'ятки архітектури, найдавніші з яких датуються XVII ст., що пояснюється пізнім освоєнням регіону.

Найбільше пам'яток історії та архітектури розміщено у Львові (2500) та Львівській області. Це пояснюється давнім освоєнням цієї території, віддаленістю від театрів воєнних дій минулого, порівняно високим економічним розвитком та значною густотою населення. Львів розташований на перехресті важливих торговельних шляхів з півночі на південь і з заходу на схід. У Львові збереглися визначні пам'ятки, починаючи від XII ст. Особливо цінними є архітектурні ансамблі площі Ринок (XV'—XIX), вулиць Вірменської (XIV—XIX) та Руської, які занесені до списку світової архітектурної спадщини ЮНЕСКО. Мистецьку цінність європейського масштабу мають ансамблі Успенської церкви (XVI—XVII), Святоюрського (XVIII) та Вірменського (XIV—XVIII) соборів; Домініканського костелу (XVIII).

Другим містом в Україні за кількістю пам'яток архітектури є Київ (понад 1500). Передусім це споруди епохи Київської Русі — Золоті ворота (1037), Софіївський собор (1037), Видубицький монастир (XI), ансамбль Києво-Печерської лаври (XI). Зважаючи на виняткову художню цінність, за рішенням ЮНЕСКО, ансамбль споруд Софіївського собору та Києво-Печерської лаври внесені до списку світової культурної спадщини.

Кам'янець-Подільський — місто-заповідник, що за кількістю пам'яток архітектури (понад 150) посідає третє місце в Україні. Особливу цінність становлять Стара фортеця (XI—XVIII), церкви, костели, житлові та цивільні споруди.

В Україні зберігаються пам'ятки, пов'язані з колонізацією Чорного моря стародавніми греками. Це стоянки Херсонес і Пантікапея в Криму, стоянки Ольвії на Миколаївщині. Через часті набіги на українські землі іноземних загарбників на її території було споруджено багато замків і фортець європейського значення.

Найбільшу цінність мають замки в Ужгороді, Кременці, Луцьку, Острові та ін. Характерними елементами пізнавальних ресурсів є соціальні та природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане з територією та історією України та інших держав. Зокрема, це місця, пов'язані з життям, діяльністю чи перебуванням в Україні всесвітньо відомих письменників, митців і політиків.

Вплив туризму на збереження історичних й архітектурних споруд і пам'ятників є надзвичайно великим і, здебільшого, негативним. Саме тому багато років в Італії була закрита для відвідування туристами Пізанська вежа, у Римі існує загроза руйнування Сенату, обмежено кількість туристських відвідувань Ватикану. Єгипетським пірамідам, багатьом пам'ятникам середніх віків також загрожує руйнування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В основу визначення туризму: "Діяльність осіб, що подорожують та здійснюють перебування в місцях, які знаходяться поза межами звичного середовища перебування, на період не більше одного року поспіль з метою відпочинку, лікування, діловою та іншою" [11], яке було сформульоване на Конференції з туризму та міжнародних подорожів Організації Об'єднаних Націй, що відбулася у Римі, 1963 р., покладено аспект попиту. Прискорений розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, розвиток

урбанізаційних процесів у світовій економіці докорінно змінювали суспільні моделі життєдіяльності людства, туризм перетворювався у форму проведення дозвілля, забезпечену діяльністю міжгалузевого комплексу надання рекреаційних послуг населенню, у складову глобалізації світової економіки [5]. Аристократичні екскурсії культурними пам'ятками Франції, Німеччини та, особливо, Італії, де збережено об'єкти туризму ще римських часів, набули поширення з 16 століття. Їх кількість швидко зростала, розширюючи географічний ареал подорожів, щоб охопити альпійські пейзажі протягом другої половини 18 століття, в періоди між європейськими війнами. З часом ексклюзивність туристичних подорожів значно знизилася, коли представники комерційних, професійних та промислових середніх класів почали брати участь у подібних екскурсіях. На початку 19 століття європейські подорожі заради здоров'я, дозвілля та культури стали загальною практикою серед середнього класу. Туризм зазнавав значних втрат під час воєн, хоча згодом він став включати паломництво до могил та місць битви, а починаючи з другої половини XX століття стабільно зростає кількість осіб, що формують міжнародні туристичні потоки. Сучасний туризм – це все більш інтенсивний, комерційно організований, орієнтований на бізнес комплекс діяльності, коріння якого можна знайти на промисловому та постіндустріальному Заході. Потенціал розвитку в'їзного (іноземного) туризму для України є значним, а його реалізація – пріоритетною, як вагомий чинник поповнення валютних надходжень державного бюджету та створення додаткових робочих місць [4]. В'їзний (іноземний) туризм – це поїздки відвідувачівнерезидентів у регіони, які розташовані поза місцями їх проживання [9]. В Україні є всі передумови для інтенсивного розвитку в'їзного туризму, насамперед багата історична і культурна спадщина (пам'ятки національного та міжнародного значення), унікальні природні умови – наявність морських берегів Чорного та Азовського морів, ландшафти, сприятливий клімат. Науковий та промисловий потенціал

України – основа для розвитку наукових та ділових подорожей. Для туристичної сфери України останні роки стали доволі складними. Згідно з даними United Nations World Tourism Organization за період з 2011 по 2018 рік, кількість осіб, що відвідали Україну, оплативши тур в туристичній компанії, загалом зменшилася з 234 до 52 тис. Також після різкого скорочення з 21, 4 млн до 12,7 млн у 2014 році кількість туристів, які використовували інші форми організації подорожів, поступово збільшувалася до понад 14 мільйонів [12]. Тому виникає потреба активізації зусиль на розвитку діяльності, спрямованої на створення пакетів туристичних послуг підприємствами, що займаються на території приймаючих регіонів розміщенням, харчуванням, транспортуванням, організацією дозвілля тощо та просування їх на світових ринках [6].

1.2 Історико-культурна спадщина як чинник стимулювання економічного розвитку регіону.

Роль історико-культурної спадщини в розвитку конкретних територій часто недооцінюється, а існуючий потенціал не використовується. Відсутність ефективної регіональної та місцевої політики призводить до того, що багато архітектурних об'єктів знаходяться в занедбаному стані, відсутні інфраструктура, інформаційно-промоційна складова та конкретне бачення шляхів залучення інвестицій у туристичну сферу. Реформа децентралізації вносить свої корективи в повсякденне життя громади, створюючи нові можливості для розвитку територій, тому пошук конкретних рішень і моделей розвитку має неабияке значення для їх подальшого процвітання. Культурна спадщина виконує в новітньому суспільстві безліч сучасних функцій, як-от: підвищення якості життя населення, розвиток туристичної

галузі, подолання бідності та багато інших, – забезпечуючи тим самим його збалансований розвиток.

Значущою є економічна функція культурної спадщини. Ресурси культурної спадщини – це підґрунтя розвитку багатьох галузей економіки, основною з яких є туризм. Зважаючи на значний вплив культурної спадщини на економіку, український історик Т. І. Катаргіна зазначає, що в розвинутих країнах світу (Великій Британії, США, Канаді) давно існує практика розроблення спеціальними комісіями детальних планів із вивчення економічного потенціалу та можливостей подальшого розвитку регіонів, історичних міст, сільських місцевостей, ураховуючи наявність на їхніх територіях екзотичних природних об'єктів або пам'яток історії й культури та здійснюючи популяризацію регіонів [1]. Карпатський регіон належить до територій України, найбагатших на пам'ятки історії та культури. Зокрема, на території Закарпаття під охорону взято понад 1800 пам'яток архітектури IX-XIX століть. У Закарпатській області є багато привабливих місцевостей для туристів, деякі з них унікальні, наприклад: географічний центр континентальної Європи, Долина нарцисів на території Карпатського біосферного заповідника, озеро Синевир у Національному природному парку «Синевир».

Складовою частиною культурного та архітектурного потенціалу Карпатського регіону є дерев'яні церкви. Вісім з них стали культурно-історичними об'єктами, які з 2013 р. охороняються ЮНЕСКО, як і історичний центр Львова та праліси Карпат. Старовинні замки відігравали особливу роль в історії Закарпаття. Більшість з них (Невицький, Середнянський, Квасівський, Хустський, Боржавський, Виноградівський та ін.) належали до феодальних чи лицарських, були значними за розмірами та слугували одночасно житлом і фортифікаційними спорудами.

Протягом останніх років Львівська область активно вкладає кошти в розвиток туристичної інфраструктури, підвищення привабливості регіону,

планує промоцію його туристичного потенціалу. Діє Програма розвитку туризму і курортів у Львівської області на 2016-2020 роки.

Аналіз туристичних потоків до Львівської області, отриманий шляхом моніторингу діяльності СПД та додатково проведених маркетингових досліджень, дав змогу виявити збільшення кількості внутрішніх туристів та екскурсантів на території області до 2 млн 100 тис. осіб. Мережа оздоровчих, рекреаційних і туристичних об'єктів області в 2018 р.: 124 санаторії, 500 садиб зеленого туризму, 250 закладів розміщення, 280 закладів харчування, 12 туристичних інформаційних центрів, понад 162 державних та громадських музеїв та галерей, 10 театрів, інші туристичні та рекреаційні заклади; 320 найбільш відвідуваних туристичних об'єктів та пам'яток архітектури, 37 природних комплексів. Регіон надає послуги з підготовки фахівців з підтримки туризму 8 організацій, 3 консульства, 14 туристичних громадських організацій [4, с. 126]. Туристичні послуги надають 354 туристичних підприємства. Екскурсійні маршрути обслуговують 750 кваліфікованих гідів та перекладачів [11, с. 84]. Звідси – необхідність поєднання економічних та екологічних інтересів територіальних громад, бізнесу та держави в розвитку гірських сіл з пріоритетністю використання культурно-історичної спадщини.

Під час визначення основних напрямів державної політики в галузі розвитку туризму необхідно також брати до уваги вплив цієї галузі на стан навколишнього середовища. Водночас важливо розуміти, що туризм може впливати на довкілля як позитивно, так і негативно, а саме навколишнє середовище може впливати на розвиток туризму. Для Українських Карпат значну небезпеку становлять готелі, будинки відпочинку, санаторії, табори, які, часом не маючи елементарних очисних споруд, забруднюють гірські річки та сприяють створенню стихійних сміттєзвалищ. Нині засмічення є справжньою бідой гір. Анкетні опитування іноземних туристів засвідчили, що серед мотивів туристичних подорожей провідним стає прагнення людини до спілкування з природою.

Привабливі ландшафти, чисте повітря, незабруднена вода у водоймах, просторі пляжі, різноманіття лісових насаджень – усе це належить до туристичних ресурсів, які роблять певний регіон привабливим для туристів. Відтак збереження цілісності навколишнього середовища є важливою передумовою розвитку туризму, оскільки первозданна природа, яка приваблює туристів насамперед, і є запорукою їхнього повноцінного відпочинку [3].

Сьогодні туризм є однією з високодохідних галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та входить до числа найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня та якості життя населення. Л. С. Гаррісон як наочний приклад наводить такі дані: в американських мандрівників відвідання історичних місць і музеїв є третьою за популярністю активністю під час відпустки; 81% дорослих американців (загалом це 118,1 млн подорожуючих) принаймні один раз протягом подорожі відвідали історичні місця, місця культурної та мистецької спадщини. У США туристи в місцях культурної спадщини витрачають у середньому 623 дол. США за одну поїздку (не враховуючи транспортні витрати), на інших об'єктах – 457 дол. США [4].

Забезпечення достатнього рівня розвитку туризму, значення якого для соціально-економічних умов функціонування Львівської області постійно зростає, вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є такі:

- удосконалення системи управління підприємствами туристичної сфери;
- розвиток і вдосконалення туристично-рекреаційної інфраструктури;
- раціональне використання туристичних і рекреаційних ресурсів краю та об'єктів історико-культурної спадщини;

- поліпшення аналітичної роботи у сфері туризму та діяльності курортів на основі відкритості та детінізації туристично-рекреаційної діяльності, удосконалення системи звітності;
- підвищення професійного рівня працівників туристично-рекреаційної сфери;
- створення безпечних умов для туристів;
- міжнародне співробітництво та обмін досвідом у сфері туризму та курортів.

1.3 Світовий та вітчизняний досвід розвитку історико-культурного туризму

Культура завжди була головним об'єктом подорожей, однак у 20 столітті культура перестала бути метою туризму: туризм фактично стає культурою. Основними маркерами туристичної культури є, мабуть, основні культурні пам'ятки. Такі місця, як Лувр у Парижі, Британський музей у Лондоні та Метрополітен-музей у Нью-Йорку, приваблюють мільйони відвідувачів на свої виставки культури. Деякі пам'ятки, такі як Ейфелева вежа, Біг-Бен, піраміди чи Колізей, представляють цілі культури. Ці пам'ятки викликають благоговіння не лише у тих, хто подорожує здалеку, щоб подивитися на них, але вони також стають важливими елементами національної чи навіть міжнародної свідомості та ідентичності. Пам'ятники, яким загрожує загроза, такі як Атоміум, Пізанська вежа та місто Венеція, мають бути врятовані будь-якою ціною. Насправді ці пам'ятки стали настільки важливими, що їх доводиться рятувати від самих туристів, як демонструє нещодавня кампанія Беннетона, спрямована на позбавлення Венеції від одноденних туристів.

Дилема Венеції ілюструє головну проблему для культурного туризму. Культура вважається важливою для залучення туристів у багато місць, і все ж «культурне» споживання може становити дуже невелику частку загальної активності. У Венеції, наприклад, навіть ті туристи, які залишаються на ніч, витрачають лише 2% своїх грошей на культуру – основна частина йде на проживання (45%) і покупки (21%). Але скільки туристів, які залишилися, приїдуть до Венеції без її культурних пам'яток, не кажучи вже про мільйони одноденних відвідувачів?

Проблема спроб зупинити хвилю туризму, орієнтованого на атракціони, полягає в тому, що культурні пам'ятки стали «визначними пам'ятками, які необхідно побачити». Інтенсивність цього споживання, схожа на лемінгів, спонукала психологів назвати це «виношуванням думки». Саме цей очевидний примус надає атракціонам центральну роль у туризмі. Хоча науковці [23] стверджують, що визначні пам'ятки буквально не «приваблюють» відвідувачів, вони, безперечно, є центром туристичної діяльності та є важливою зброєю в арсеналі туристичних місць, які беруть участь у конкурентній боротьбі за туристичний бізнес.

Культурні пам'ятки відіграють важливу роль у туризмі на всіх рівнях, від глобальних пам'яток світової культури до пам'яток, які підкріплюють місцеву самобутність. На глобальному рівні культурні пам'ятки часто розглядаються як символи важливих потоків глобальної культури. Ця ідея закладена в позначенні об'єктів всесвітньої спадщини, або підтримки з боку ЄС реставрації таких будівель, як Парфенон, або призначення Культурної столиці Європи кожного року.

Культурні пам'ятки також відіграють провідну роль у культурній політиці та зусиллях сприяти культурному розвитку. Наприклад, Всесвітнє десятиліття культурного розвитку ЮНЕСКО (1988–1997) наголошувало на важливості збереження культурної спадщини як засобу не лише стимулювання економічного розвитку, але й сприяння ідентичності та

культурному різноманіттю. У звіті проводяться паралелі між культурною спадщиною та охороною природи. Особливо такі елементи нематеріальної спадщини, як мови, знаходяться під загрозою зникнення. Історичні пам'ятки часто вважаються видами, що знаходяться під загрозою зникнення, і все ж нещодавня тенденція до позначення великої кількості історичних споруд пам'ятками вказує на те, що це один з видів ресурсів, що знаходяться під загрозою зникнення.

На рівні ЄС культура розглядається як важливий ресурс, який не лише забезпечує роботу, але й може розвивати культурну гармонію всередині ЄС.

Культурний туризм завжди був складною сферою для Європейської Комісії в минулому, оскільки ні культура, ні туризм не були конкретно названі в Римському договорі як сфера компетенції ЄС. Ситуація змінилася після Маастрихтського договору 1991 року, який включив статтю 128, наголошуючи на важливості культури як сфери розвитку політики.

Відтоді ЄС прийняв те, що він називає «новим підходом до культури». У світлі цього нового підходу ЄС вирішив, що культуру слід враховувати в усіх сферах політики, приблизно так само, як сталий розвиток розглядався як загальний політичний аспект. Це підкреслює зростаюче значення культури в європейській політиці. Культурний туризм і культурні пам'ятки також стали центральними для більшої частини діяльності регіонального економічного розвитку, що фінансується Європейською Комісією.

Рада Європи також активно розвиває культурний туризм як засіб підтримки культури. Зокрема, Рада Європи брала активну участь у створенні ряду європейських культурних маршрутів. Головною метою Ради Європи для сприяння культурному туризму є забезпечення поширення європейської культури та надання ресурсів для збереження та збереження культурних артефактів, які відвідують туристи.

Окрім економічного значення культури, її роль у встановленні та зміцненні ідентичності також відіграла велику роль у зростанні інтересу до

різних аспектів спадщини. Зокрема, у зв'язку з тим, що сучасність знищила багато традицій і традиційних культурних практик, культурну спадщину поспішали зберегти, перш ніж вона зникне. Цей процес розпочався з розвитку музеїв під відкритим небом у Скандинавії наприкінці 19 століття та поширився на багато інших територій у результаті механізації сільської місцевості, особливо після Другої світової війни.

Ці етнографічні музеї спочатку були зосереджені на збереженні сільської спадщини в умовах урбанізації, але в 20-му столітті розвиток культурного туризму в Європі зникнення добувної та обробної промисловості та пов'язаної з ними робочої культури призвело до нового раунду збереження «індустріальна спадщина». Сьогодні у Франції близько 400 екомuzeїв, а в Італії близько 500 етнологічних колекцій.

Нещодавно індустрія ностальгії внесла широкий спектр нових атракцій на культурну сцену. Зростаючий темп життя та відчуття дезорієнтації та втрати, пов'язані з сучасністю, забезпечили те, що збереження минулого стало великим бізнесом. За останні десятиліття членство в організаціях, які займаються збереженням спадщини, значно зросло. Поєднання ностальгії за минулим, потреби у відновленні національної та місцевої ідентичності та уявних економічних переваг культурного розвитку мали драматичний вплив на пропозицію культурних пам'яток.

Деякі спостерігачі, як і Хьюїсон, засуджували зростання «індустрії спадщини» та супутнє зростання центрів спадщини та тематичних «досвідів». Дослідження науковців відображають сильний поділ думок щодо збереження спадщини. Не всі погоджуються щодо того, яку культуру слід презентувати чи зберігати, чи як її потрібно презентувати, чи для кого. Конфлікти часто виникали навколо розробки та інтерпретації культурних пам'яток, як, наприклад, плани розвитку Стоунхенджа або збереження пам'ятника Воортреккеру в Південній Африці.

Споживання культурних пам'яток стало важливим аспектом нашого повсякденного життя. Світовий досвід свідчить про те, що для просування національного туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках потрібна цілеспрямована організаційна та фінансова підтримка держави. Окрема фірма чи підприємство не в змозі повноцінно та всеохопно рекламувати національний туристичний продукт чи його складники – регіональні та місцеві туристичні продукти. Менеджмент туризму має діяти на основних трьох рівнях – національному, регіональному та місцевому, водночас він має бути залученим у глобальну туристичну структуру.

Важливо зазначити, що, просуваючи туристичний продукт, потрібно зберігати історичний вигляд території. За цих умов втілення програми розвитку туризму на основі використання історикокультурного та природного потенціалу краю не лише збільшить фінансові надходження регіону, але й стане важливим культурно-пізнавальним чинником для туристів і місцевого населення [5]. Цього можна досягти шляхом розроблення та впровадження державної стратегії підтримки розвитку туристичної діяльності, заснованій на реалізації потенціалу культурної та природної спадщини України на міжнародному, державному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема шляхом формування національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів, включення об'єктів культурної спадщини України до міжнародних туристичних маршрутів, забезпечення їх популяризації та інформування про різноманіття наших природних ресурсів і багатство культурної спадщини засобами масової інформації, наукових, науково-популярних, навчальних і туристичних видань, використання спеціалізованих інформаційних систем та інтерактивних баз даних тощо.

Успіх системи збереження культурної спадщини у англосаксонському світі, зокрема, Сполучених Штатах, базується на продуктивній взаємодії приватного та громадського секторів. Зокрема, історія приватної ініціативи у збереженні національних надбань США старша за Національну Службу

Парків (National Park Service – агенція Міністерства внутрішніх справ США, аналог центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в галузі культурної спадщини в Україні).

Нині існує більше 160 партнерських організацій, що допомагають НСП у збереженні національних парків. Значна кількість національних парків функціонують виключно завдяки приватно-громадському партнерству.

Дослідження та аналіз досвіду Сполучених Штатів у сталому збереженні культурної спадщини, модифікований з метою відображення українського контексту, може слугувати моделлю для дієвої програми ініціювання та підтримки залучення приватного сектору до справи збереження культурного надбання України.

Приватно-громадське партнерство (ПГП) - це метод, що набув популярності у минулі кілька десятиліть і застосовується, здебільшого, до великих інфраструктурних проектів.

За визначенням це договірна угода між державним органом (будь-якого рівня) та приватною організацією, через яку розподіляються майстерність (технічні навички, знання) та майно (майнові цінності) кожного учасника для здійснення послуги або для реалізації об'єкту на користь громади. На додаток до розподілу ресурсів, кожний учасник розподіляє ризики, здобутки і можливості у здійсненні послуги або реалізації проекту[8]. Це комплексна, технічно складна угода, що найкраще пасує до великих проектів з вимогою подальшого тривалого утримання і оперування. Широке застосування ПГП вимагає демонстрації представникам влади та платникам податків (зрештою, всім зацікавленим сторонам) відчутних переваг у збереженні коштів та ефективності.

Якщо застосовувати ПГП до збереження культурної спадщини, то це “залежні від контексту і те, що може бути успішним в одних обставинах, може стати справжнім крахом за інших умов... ПГП можуть залучати фонди приватного сектору, створювати можливості для прибутку приватного

сектору, полегшують навантаження на урядові структури... Партнерство між приватним та третім сектором (громада, неурядові організації, матеріально немотивовані групи людей, ОСББ, активісти тощо – К.Г.) виникає як механізм для досягнення мети збереження та реставрації містобудівних утворень та менш монументальних історичних місць”[9].

До переваг ПГП належать наступні:

- оптимальне та багатовимірне вирішення великих інфраструктурних проектів
- більш швидке завершення проектів та зменшення запізнення в інфраструктурних проектах
- більш швидке та більше повернення інвестицій у порівнянні з традиційними методами через інноваційні розробки та підходи до фінансування
- аналіз очікуваної вартості «життєвості» проекту та програмування таких компонентів проекту, як оперування та утримання, їхня вартість та очікуване зниження вартості
- зважені ризики: від початкової стадії до визначення здійсненності окремого проекту
- Ризики розподіляються між громадським та приватним секторами, що забезпечує виграшну позицію для всіх сторін-учасників (“win-win situation”)
- звільнення додаткових бюджетних коштів на фінансування більш важливих соціально-економічних проектів, зменшення бюджетного дефіциту
- прийняття та підтримання високих стандартів якості впродовж “життя” проекту
- зменшення податкового навантаження на “користувачів”
- дозволяє уряду більш вільно здійснювати свої зобов’язання з делегування функцій

Засадами успішного ПГП є:

- Ефективні методи ідентифікації змінних потреб кожного партнера
- Культура довіри та співробітництва між партнерами (прогрес рухається зі швидкістю довіри)
- Прозорість розподілу функцій та ролей партнерів
- Побудова постійних стосунків, відкритість до спілкування
- Вагомість лідерства
- Спроможність кожного партнера виконати зобов'язання
- Відкритий доступ до важливої інформації для кожного з партнерів
- Доступність фінансових та інших ресурсів
- Сумісність з відповідними політичними та нормативними вимогами
- Можливість більш широкого застосування

Напевно, найбільш показовим прикладом ПГП у галузі збереження культурної спадщини в США є поле Геттісбурзької битви.

Битва під Геттісбургом стала ключовим епізодом у Громадянській війні 1863 року. Величезна кількість полеглих перетворила це поле на місце паломництва та вшанування героїв як Півдня, так і Півночі. Поле перетворилось на меморіал просто неба з безліччю монументів та пам'ятних знаків, встановлених родинами, різними армійськими групами, урядами штатів, громадськими установами.

Поле битви під Геттісбургом отримало статус національного парку, проте жодна установа не була у змозі утримати самотужки величезну територію з надмірною кількістю пам'ятників, а також колекцію артефактів у належному стані.

Крім того, у комунікації з різними зацікавленими сторонами було визначено концепцію реабілітації культурного ландшафту поля битви з реконструкцією стану та вигляду місцевості на час проведення битви. Наслідком цього мали стати викуп приватних фермерських ділянок, ліквідування пізніх споруд, насаджень та прокладання електромережі під землею. Так само необхідно було побудувати центр візитерів з музеєм, бібліотекою, архівом, лекторієм, кінозалом, забезпечити комфортне перебування та можливість огляду всієї території для всіх груп відвідувачів. Амбіційний проект не мав шансу на здійснення без партнерства національного парку з неурядовою неприбутковою організацією «Друзі Геттісбургу», яка взяла на себе навантаження з фандрейзингу, будівництва центру візитерів та утримання території історичного поля битви[10].

Мовою цифр ефективність приватно-громадського партнерства у Геттісбургу визначається \$103 млн. вартості робіт (за 2008 р.), 6,254,432 відвідувачів за 5 перших років, \$420.000 річного прибутку після відкриття Центу Відвідувачів, ефективне збереження близько 1 млн артефактів та реставрація 430 гармат, 76.047 безкоштовних автобусних турів, \$73 млн привнесених у місцеву економіку, створення близько 1000 робочих місць. Концепція приватно-громадського партнерства, або теоретичне осмислення громадської і приватної ініціативи та їх впливу на пам'яткоохоронну та реставраційну діяльність в Україні лише починає розроблятись. Попереду глибока аналітична робота щодо залучення громади як повноцінного учасника для успішного збереження культурної спадщини.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було визначено та проаналізовано поняття історико-культурний туризм, як підвиду пізнавального туризму, та історико-

культурний потенціал, який являє собою матеріальні та духовні пам'ятки народу дуже важливі для формування світогляду народу, для задоволення матеріальних, у тому числі туристичних, потреб.

Також, історико-культурна спадщина розглянута, як чинник економічного стимулювання регіону, так вітчизняний підхід співпоставлений світовому, у більшості американському, знайдено ефективну модель керування історико-культурною спадщиною, а саме ППП (приватно-громадянське партнерство), яка широко використовується у США.

Вивчено досвід розвитку культурно-історичного туризму як сучасного культурного та економічного феномену в світі і Європейському Союзі. Доведено важливість розвитку такого виду туризму як для формування потужної туристичної галузі на основі використання світових та національних пам'яток, так і для збереження і розвитку самого туристичного потенціалу для культурно-історичного туризму.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Стан та перспективи розвитку ресурсів історико-культурного туризму Львівщини

Важко недооцінити значення туризму в світі, оскільки він значною мірою сприяє зміцненню комунікацій і налагодженню добросусідських відносин між країнами, зміцненню взаєморозуміння між народами, зміцненню переваги країни на міжнародній арені, розвитку ідентичності та іміджу, формують національну гідність, стимулюють розвиток світової торгівлі, гуманітарної сфери, інтернаціоналізацію співробітництва, відновлення культурної та традиційної спадщини, залучення інвестицій, розвиток інфраструктури, сільського господарства тощо. [9].

Україна – це країна, яка займає одне з найвигідніших розташувань у Європі. Стратегічною метою туризму в нашій державі є створення конкурентоспроможного туристичного продукту, що зможе гідно зайняти свою нішу на світовому ринку [10, с. 176].

Львівщина – один із найпривабливіших і найпопулярніших туристично-рекреаційних регіонів України. Він відзначається позитивною та стабільною динамікою розвитку туристичної галузі продовж останніх десяти років. Беручи до уваги складне історичне минуле, а також, багатовікове добросусідство багатьох народів та релігій, регіон має чи малий культурно – туристичний потенціал. На території Львівщини, приблизно, зосереджено 25% всієї історико-архітектурної спадщини України – понад 4 тисячі пам'яток.

Культурний потенціал області формується за рахунок архітектурно-історичних пам'яток національного та місцевого значення, у тому числі 794 пам'яток архітектури та містобудування національного значення, 2637

пам'яток місцевого значення та 834 пам'ятки археології, 14 з яких мають статус національних [3].

Львівська область повністю задовольняє потреби подієвого туризму. Це один з найбільших туристських регіонів України, який володіє унікальними історико-культурними пам'ятками. В області зосереджено чверть усієї історико-культурної спадщини України.

На державному обліку перебуває 3659 пам'яток архітектури та містобудування, з яких 2500 знаходяться безпосередньо у Львові [8]. На території Львівської області розташовано 886 пам'яток археології (з них 14 національного значення), 3822 пам'ятки історії (з них 7 національного значення), 302 пам'ятки монументального мистецтва (з них 1 національного значення).

До найважливіших об'єктів історико-культурного туризму, що вже успішно використовуються чи потенційно підходять для організації подієвих заходів, належать:

- ансамбль історичного центру Львова чи Старе місто
- територія у центральній частині міста Львова, внесена до Світової спадщини ЮНЕСКО (лише у 2012 р. Старе місто стало місцем проведення понад сотні фестивалів);
- державний історико-культурний заповідник “Тустань” (залишки наскельної фортеці IX– XIV ст.) — місце проведення щорічного фестивалю давньої культури “Ту Стань!”;
- державний історико-культурний заповідник у Белзі;
- державний історико-культурний заповідник “Нагуєвичі” — осередок проведення літературно-етномистецьких фестин на пошану І. Франка;
- філія Львівського історичного заповідника у Жовкві;
- монастирський комплекс у Крехові;

– “Золота підкова” Львівської області: Олеський, Золочівський, Підгорецький, Поморянський, Старосільський і Свірзький замки — осередки проведення фестивалів історичної реконструкції;

Слід підкреслити, що важливе значення для розвитку туристичної галузі Львівщини має її географічне розташування. По її території проходять міжнародні комунікації, які з’єднують Україну з такими країнами як: Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія. Північна частина області лежить у межах Волинської височини, Малого Полісся та Подільської височини, відокремлена долиною Дністра від Передкарпаття.

Хребти українських Карпат розташовані на південному заході області. Північна частина області розташована в зоні лісостепу. Має сприятливі умови для розвитку сільського господарства та відпочинку. Більше того, Львівщина приваблює туристів та гостей унікальним поєднанням місцевого колориту та ділової активності [11, с. 84]. Однак донедавна подорож на Львівщину асоціювалася в уяві туристів із містом Львовом, замками, горами та курортами. Але сама територія Львівщини – з її унікальною історичною та культурною спадщиною, мистецтвом, водними та ландшафтними ресурсами, самобутніми традиціями та звичаями у поєднанні з вигідним географічним розташуванням – є чудовою базою для розвитку різних видів та форм туризму та відпочинку [4, с. 125].

Львівська область посідає одне з перших місць в країні за наявністю природних, рекреаційних та оздоровчих ресурсів, які представлені цілющими мінеральними водами (7 видів), лікувальними грязями, озокеритом, на базі яких відомі курорти України та за кордоном – Трускавець, смт Східниця, смт Моршин, смт Немирів, смт Великий Любин, смт Шкло. Південну частину Львівщини займають гірські ландшафти Українських Карпат. На його території знаходяться національні парки «Сколе Бескиди» та «Яворівський». В області є 400 територій та об’єктів природно-заповідного фонду, зокрема державний заповідник «Розточчя», 33 заповідники, ботанічний сад

Львівського національного університету І. Франка, 240 пам'яток природи, 55 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, 61 охоронюваний урочище [3].

Відсоток природно-рекреаційного потенціалу Львівщини у загальному природноресурсному потенціалі України становить 5,377%. За даним показником Львівщина поступається лише Закарпаттю. показник якого становить, приблизно, 7,036%. У структурі рекреаційних ресурсів області 70% припадає на ресурси відпочинку та туризму та 30% – на ресурси санаторно-курортного лікування.

Загалом, природно-рекреаційні ресурси Львівщини складають 14,3%, які суттєво перевищують відповідний показник для України (9,5%) [11, с. 84]. Особливістю регіону, яка значно підвищує увагу до нього та спонукає до розвитку культурного туризму, є те, що у 2009 році Львів здобув статус культурної столиці України. Головними підставами такого успіху являється включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО історичної частини міста через велику кількість архітектурних пам'яток, проведення понад 100 фестивалів у Львові та області щорічно, безліч замків та фортець, об'єднаних у «Золота підкова», більше 60 музеїв та 100 храмів різних конфесій, які викликають велику зацікавленість регіоном з боку туристів [1, с. 379].

В регіоні існує більше 50 туристичних маршрутів (замки, руїни замків, збережені старожитності, монастирі та храми тощо). Згідно з дослідженнями, найбільш поширеними екскурсійними маршрутами, що рекомендують туристичні агентства, є: «До Страдчанської печери», «Жовква та Крехівський монастир», «Свірський замок та Звенигород», «Невідома Львівщина – околиця Львова», «Мала Золота підкова», «На батьківщину Івана Франка в Нагуєвичах», «Перлини Белзького князівства». Польських туристів запрошують відвідати важливі місця їхньої історії – Жовкву, Городок, Івано-Франківськ, а німецькі туристи віддають перевагу колишнім німецьким колоніям – Хоросно, Тернопіль (Дорнфельд), Мервичі (Візенберг) [1, с. 380].

Різноманітність природних умов та багатство еколого-рекреаційних ресурсів Львівщини створюють сприятливі умови для розвитку екологічного туризму. Загалом у Львівській області є: 1) 1 заповідник Розточчя (площею 2084,50 га); 2) 2 національні природні парки – «Яворівський» (7078 600 га) та «Сколівські Бескиди» (35684 га); 3) 3 регіональних ландшафтних парку – «Верхньодністровські Бескиди» (8536 га), «Надсянський» (19428 га) та «Знесення» (312100 га); 4) 37 резервів; 5) 176 пам'яток природи; 6) 48 охоронних урочищ; 7) 261 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва; 8) 3 ботанічних саду та 1 зоопарк [12].

Щодо інфраструктури туристичної галузі, то вона охоплює: 124 санаторії, 500 садиб зеленого туризму, 250 закладів розміщення, 280 закладів харчування, 12 туристичних інформаційних центрів, понад 162 державних та громадських музеїв та галерей, 10 театрів, інші туристичні та рекреаційні заклади; 320 найбільш відвідуваних туристичних об'єктів та пам'яток архітектури, 37 природних комплексів. Регіон надає послуги з підготовки фахівців з підтримки туризму 8 організацій, 3 консульства, 14 туристичних громадських організацій [4, с. 126]. Туристичні послуги надають 354 туристичних підприємства. Екскурсійні маршрути обслуговують 750 кваліфікованих гідів та перекладачів [11, с. 84].

Показник туристичних обмінів є дуже інформативним показником, що характеризує туристично-рекреаційний потенціал Львівщини. Він відображає не тільки особливості туристичних потоків, а й їх соціально-економічний вплив на розвиток міжнародного туризму в регіоні. Згідно з результатами, серед туристів з Австрії, Болгарії, Греції, Єгипту, Ізраїлю, Італії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Туреччини, Угорщини, Франції, Хорватії, Чехії та Чорногорії виїзний туризм переважає над в'їзним туризмом. Водночас прибуття іноземців з Російської Федерації та США переважило виїзд місцевих жителів за кордон. В основному це сталося через збільшення

використання туристичних послуг у регіоні та підвищення ефективності роботи місцевого туристичного комплексу [2, с. 77].

Виїзний туризм є більш вигідною формою туристичного бізнесу, ніж в'їзний (іноземний) та внутрішній туризм. Майже кожна туристична компанія займається виїзним туризмом, а близько 20% туристичних підприємств регіону займаються в'їзним та внутрішнім туризмом. Однак дані моніторингу, який проводиться щорічно протягом літнього туристичного сезону, показують, що в обласному центрі щодня перебуває близько 3 тисяч іноземних туристів, а у вихідні – до 5-6 тисяч [11, с. 84]. Позитивну динаміку зростання кількості іноземних та вітчизняних туристів у Львівській області забезпечують:

- Наявність значної кількості історичних, архітектурних та культурних об'єктів, у тому числі включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

- Збереження та підтримка традицій та культурної ідентичності (проводиться значна кількість традиційних фестивалів та ярмарків).

- Різноманітні природні ресурси, які забезпечують розвиток туризму в будь-яку пору року (лижний туризм, оздоровлення та відпочинок, активний туризм тощо).

- Вигідне географічне розташування регіону в центрі Європи та транспортна доступність, що сприяє збільшенню кількості туристів, включаючи транзитних туристів (3 міжнародні транспортні коридори проходять територією Львівської області: МТК № 3 Берлін-Дрезден-Вроцлав-Львів-Київ; МТК № 5 Трієст Любляна-Бухарест-Будапешт-Львів; МТК Європа-Азія).

- Густа мережа транспортних маршрутів, включаючи міжнародне значення, міжнародні рейси, державний кордон з країнами-членами ЄС, які є сприятливими факторами для залучення туристів з багатьох країн (Львівська область межує з Республікою Польща, зокрема, з 8 міжнародними

прикордонними переходами, 4 з них автомобільні та 4 залізничні, є пункт пропуску міжнародного повітряного кордону – аеропорт Львів) [3].

Для запобігання негативному впливу туризму на розвиток регіону та використання його можливостей необхідне відповідне регулювання з боку місцевої влади. Щоб оцінити можливості культурного туризму для сталого розвитку міста, необхідно всебічно вивчити його економічні, соціальні, культурні та екологічні наслідки. Оскільки туризм впливає на всі сфери суспільної діяльності, він може бути невід’ємною частиною стратегій розвитку різних галузей промисловості регіону [1, с. 381]

2.2 Аналіз рекреаційно-ресурсового потенціалу Львівської області.

Сьогодні туристична галузь представлена сукупністю підприємств сфери обслуговування та інших підприємств і організацій, діяльність яких спрямована на задоволення попиту на туристичні товари і послуги, працює в умовах жорсткої конкуренції, розширюючи як національний, так і міжнародний туристичний ринок. Будучи сферою економічної діяльності туризм з одного боку визначається попитом споживання послуг клієнтами, з іншого - належить до товарів і послуг, що створюються з метою задоволення цього попиту.

Не можна недооцінювати вплив туризму у світі, оскільки він відіграє важливу роль у зміцненні зв’язків між країнами та побудові добрих стосунків, зміцненні взаєморозуміння між людьми, зміцненні авторитету країни на міжнародній арені, розвитку її ідентичності та іміджу, формуванні Гідності нації, вдосконалення особистості та суспільства, стимулювання світової торгівлі, розвиток гуманітарних сфер, міжнародна співпраця, відродження культурної спадщини та традицій, залучення інвестицій, розвиток інфраструктури, сільського господарства тощо [9].

В Україні туризм представлений сферою застосування ринкових механізмів як додаткове джерело наповнення місцевих та державного бюджетів, як загальнодоступний і комплексний засіб відпочинку та оздоровлення населення. Потенціал природних ресурсів у поєднанні з вигідним географічним положенням є достатньою передумовою для розвитку цієї галузі у Львівській області.

Позитивною особливістю географічного положення Львівської області є те, що через її територію проходить міжнародне сполучення, яке сполучає Україну з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Північна частина області лежить у межах Волинської височини, Малого Полісся та Подірської височини, відділених долиною Придністров'я від Передкарпаття. На південному заході області розташовані Українські Карпати. Північна частина району лежить у лісостеповій зоні. Тут створені сприятливі умови для розвитку сільського господарства, відпочинку та розваг. Крім того, унікальне поєднання місцевого колориту та ділової активності приваблює на Львівщину туристів та гостей. Проте донедавна подорож Львівщиною асоціювалася в уяві туристів із містом Львовом, замками, горами та курортами. Але це територія Львівської області – з унікальною історико-культурною спадщиною, мистецькими, оздоровчими, водними та ландшафтними ресурсами, самобутніми традиціями та звичаями в поєднанні з вигідним географічним положенням - є чудовою базою для розвитку найрізноманітніших видів і форм туризму та відпочинку.

Об'єктивно оцінюючи туристичні можливості Львівської області, можна зробити висновок, що регіон має передумови для майбутнього розвитку культури, охорони здоров'я, лижного спорту, природознавства, наукової освіти, релігії, мисливства, сільської місцевості, екології, водних ресурсів, етнічного, спортивного - здоров'я, бізнес, відпочинок, актив, екскурсії. Основним завданням дослідження ринку туристичних послуг Львівської області є створення якісних туристично-відпочинкових продуктів

та формування конкурентоспроможної індустрії туристично-відпочинкових послуг на внутрішньому та міжнародному ринках, що можливе лише шляхом ефективного використання послуги з туризму та відпочинку. Туристично-рекреаційний потенціал, на основі якого забезпечується загальний розвиток території, реалізація її соціально-економічних переваг при збереженні екологічної рівноваги території.

Відповідно до цього, першочерговим при вивченні туристичного ринку є визначення поточного стану туристичної галузі області.

Львівщина традиційно є одним із регіонів України за туристичними перспективами. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал у поєднанні з вигідним розташуванням у центрі Європи та наявним багаторічним досвідом і роботою у сфері відпочинку є достатньо вагомими передумовами для пріоритетного розвитку санаторно-курортної системи – курортотерапії, туризму та дозвілля як для внутрішніх споживачів, так і для іноземних туристів.

Варто також зазначити, що цей регіон входить до п'ятірки найбільш привабливих і популярних туристично-відпочинкових територій України. У Львівській області нараховується понад 4 тис. пам'яток історії та культури, значна частина (понад 2 тис.) зосереджена у Львові, внесеному до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а також Жовках, Белзі, Бібрці, Золочеві, Жидачеві, Самборі, Дрогобичах. [10].

Природно-рекреаційний потенціал Львівської області становить 5,377 % загального природно-ресурсного потенціалу України. У Карпатському регіоні за сумарним потенціалом природних рекреаційних ресурсів вона поступається лише Закарпаттю (7,036%). У структурі рекреаційних ресурсів області 70% складають ресурси рекреаційного туризму та 30% – оздоровчі. Природно-рекреаційні ресурси становлять 14,3% загального природно-ресурсного потенціалу Львівської області, що значно перевищує відповідний показник по Україні (9,5%) [10].

Різноманітність природних умов і багатство еколого-рекреаційних ресурсів Львівщини створюють сприятливі умови і для розвитку екологічного туризму. Загалом у Львівській області нараховують:

- 1 природний заповідник «Розточчя» (площею у 2084,50 га);
- 2 національних природних парки - «Яворівський» (7078,600 га) та «Сколівські Бескиди» (35684 га);
- 3 регіональних ландшафтних парки - «Верхньодністровські Бескиди» (8536 га), «Надсянський» (19428 га) та «Знесіння» (312,100 га);
- 37 заказників;
- 176 пам'яток природи;
- 48 заповідних урочищ;
- 261 парк-пам'яток садово-паркового мистецтва;
- 3 ботанічні сади та 1 зоологічний парк [10].

Природно-рекреаційні та лікувально-оздоровчі ресурси області, представлені лікувальними та мінеральними водами (7 типів), лікувальними грязями, озокеритом, на базі яких розвиваються відомі в Україні та за кордоном курорти - м. Трускавець, смт. Східниця, м. Моршин, смт. Немирів, смт. Великий Любінь, смт. Шкло. Всього мережа санаторно-курортних і оздоровчих закладів Львівської області станом на 30 вересня 2011 р. налічує 102 суб'єкти господарювання, з яких - 47 санаторії (з них 5 дитячих), 8 санаторіїв-профілакторіїв, 6 пансіонатів відпочинку, 9 пансіонатів з лікуванням, 32 бази відпочинку. За кількістю санаторно-курортних і оздоровчих закладів за регіонами України у 2011 році Львівська область займає сьоме місце, на її території знаходиться 3,6 % таких закладів в Україні [10].

До туристичної інфраструктури входять: 124 санаторно-курортні заклади, 500 садіб зеленого туризму, 250 закладів розміщення, 280 закладів громадського харчування, 12 туристично-інформаційних центрів, понад 162 національних і громадських музеїв і галерей, 10 театрів, інші об'єкти туризму

та відпочинку, 320 найпопулярніших туристичних закладів, визначних пам'яток і пам'яток архітектури, 37 природних комплексів. В області функціонує 8 організацій, що надають послуги з підготовки спеціалістів із супроводу туризму, 3 консульські установи та 14 туристичних громадських організацій [10]. Туристичні послуги надають 354 туристичні підприємства. Тури та екскурсії проводять 750 кваліфікованих гідів та гідів-перекладачів.

Суб'єкти туристичної діяльності Львівської області у 2011 році обслужили 153,9 тис. осіб, що порівняно з 2010 та 2000 роками є більшим на 40% та 29,6%. Збільшення обсягів туристичної діяльності відбулося, в основному, за рахунок зарубіжного (виїзного) туризму. Так, кількість громадян України, які протягом 2011 року виїхали в інші країни становила 102,3 тис. осіб, що на 73,3% більше, ніж у 2010 році [10].

У 2011 році поїздками туристів-громадян України в межах нашої країни було охоплено 41,7 тис. осіб (у 2009 році - 41,6 тис.). Кількість екскурсантів у 2011 році становила 56 тис. осіб (79,7 тис. осіб - у 2010 році) [10].

Львівщину відвідують туристи більш ніж із 100 країн світу. Найбільше туристів з Польщі, Білорусії, Латвії, Німеччини, США, Канади, Великобританії, Данії, Франції, Азербайджану, Австрії, Італії, Ізраїлю, Угорщини.

Виїзний туризм є більш рентабельною формою діяльності для туристичних підприємств, ніж в'їзний (закордонний) і внутрішній туризм. Майже кожна туристична компанія здійснює виїзні тури, а близько 20 відсотків туристичних підприємств регіону здійснюють в'їзні та внутрішні тури. Проте дані моніторингу, які проводяться протягом літнього туристичного сезону щороку, свідчать, що щоденно обласний центр відвідує близько 3 тис. іноземних туристів, а у вихідні дні – до 5-6 тис. осіб, з яких 60% – польські туристи, 20% – польські туристи. .

Таблиця 2.1

SWOT-аналіз ефективного розвитку туристичної сфери Львівщини

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1. Наявність природних та рекреаційних ресурсів. 2. Природно-кліматичні умови. 3. Вигідне транспортно-географічне положення. 4. Визначні історичні пам'ятки (стара історична частина Львова занесена до світової спадщини ЮНЕСКО). 5. Широкий спектр допоміжних послуг (закладів харчування, розважальних закладів тощо). 6. Наявність суспільних та комерційних організацій, які можуть сприяти розвитку туризму. 7. Значна кількість санаторна-курортних закладів. 8. Значний потенціал розвитку релігійного (паломницького) туризму завдяки наявності великої кількості культових об'єктів різних віросповідань і конфесій.	1. Низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури. 2. Недостатня розвиненість інфраструктури готельно-туристичного комплексу міста, стан її ще не відповідає світовим стандартам у туризмі. 3. Незадовільний стан доріг. 4. Відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів. 5. Неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття. 6. Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму. 7. Слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні. 8. Низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг. 9. Недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів).
Можливості (O)	Загрози (T)
1. Розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури. 2. Поліпшення екологічної ситуації області, збереження її природного середовища. 3. Освоєння нових туристичних ринків. 4. Наявність інвестиційних проектів розвитку зон відпочинку. 5. Можливість росту ринку туристичних послуг, при ефективному використанні наявних туристичних ресурсів та інфраструктури. 6. Зростаючий інтерес громадян до історико-культурної спадщини.	1. Зростаюча конкуренція серед туристичних регіонів України. 2. Занепад архітектурних пам'яток та урбаністичної структури міста. 3. Зниження платоспроможного попиту населення внаслідок скорочення прибутковості основних галузей економіки. 4. Посилення виїзного туризму в сусідні регіони та за кордон у зв'язку з низьким рівнем надаваних послуг. 5. Складна екологічна ситуація. 6. Кризи - політичні конфлікти, природні лиха тощо.

Джерело: складено автором

Туристи з країн СНД та інших країн [10]. Характеризуючи сферу туризму та відпочинку, варто також проаналізувати сильні та слабкі сторони туристичного потенціалу Львівської області шляхом проведення SWOT-аналізу. SWOT-аналіз виявить сильні та слабкі сторони індустрії туризму в регіоні та опише сприятливі можливості та загрози. SWOT-аналіз для ефективного розвитку туристичної галузі Львівської області наведено в таблиці. 1.

Проведений SWOT-аналіз дозволив виявити ключові фактори успіху, туристично-рекреаційного потенціалу Львівщини, та певні недоліки, які негативно впливають на розвиток туристичної діяльності в регіоні.

Однак зазначені недоліки та загрози розвитку туристичної сфери повинні бути ліквідовані за допомогою дієвої політики органів місцевого самоуправління у взаємодії із суб'єктами підприємницької діяльності.

Так, з метою усунення основних недоліків, які негативно впливають на розвиток туристичної галузі Львівщини, Управлінням розвитку туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації було розроблено «Програму розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011-2013 роки», учасниками якої являються структурні підрозділи Львівської обласної державної адміністрації, громадські об'єднання, інші організації. Ця Програма покликана стати концептуальною базою довгострокового розвитку туризму в області як високорентабельної галузі економіки, важливого засобу культурного та духовного виховання мешканців і гостей області [9].

Головною метою програми є формування ефективного туристичного відпочинково-оздоровчого комплексу відповідно до міжнародних вимог для задоволення потреб вітчизняних та іноземних туристів. Створення такої системи забезпечить зростання туристичних потоків і грошових витрат туристів на кожну поїздку, зниження рівня безробіття, збереження та раціональне використання природних ресурсів та історико-культурного потенціалу, а також зацікавленість потенційних інвесторів у туризмі.

Створення туристичної інфраструктури у Львівській області. Стратегічними цілями програми є:

- Формування та визнання туристичного іміджу Львівської області на міжнародному та внутрішньому туристичному ринку;
- Розвиток і вдосконалення матеріально-технічної бази інфраструктури туризму;
- Створення сприятливих умов для ефективного управління туризмом в регіоні;
- Підвищення професіоналізму практиків туризму та обмін досвідом; створенні безпечних умов для туристів [9].

Якщо ми забезпечимо реалізацію всіх завдань, пов'язаних із покращенням і розвитком існуючої ситуації у сфері туризму, результати мають відображатися в кількох аспектах, особливо в соціальному, економічному та екологічному планах. Успішне залучення пропозицій призведе до зростання кількісних та якісних показників задоволеності населення попитом на туристично-розважальні послуги, часткового вирішення проблеми зайнятості шляхом створення додаткових можливостей працевлаштування на підприємствах туристично-розважальної сфери та пов'язаних з нею сфери послуг, сприятиме підвищенню якості обслуговування туризму та відпочинку, розширенню спектру послуг, збільшенню щорічного потоку вітчизняних та іноземних туристів та інвестицій. Велику увагу необхідно приділяти екологічній обстановці, тобто покращенню природного середовища та раціональному використанню туристично-відпочинкового потенціалу природи, щоб повніше використати та зберегти існуючу цінність.

Перспективи розвитку туризму в регіоні залежать від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливатимуть на реальну політику в цій сфері. Тому необхідно реалізувати заходи децентралізації, які на даному

етапі зосереджені в центральному органі управління туризмом. Прогрес у цій сфері також залежатиме від економічної ситуації в країні та світі.

2.3 Історико-культурний комплекс Львівської області

Львівська область входить до п'ятірки найбільш привабливих і популярних туристично-відпочинкових регіонів України. Туризм у Львівській області стрімко інтегрується у світовий туризм, стає дедалі важливішим для місцевої економіки, і, окрім кризового 2009 року, протягом останнього десятиліття демонструє позитивні та стабільні зрушення. У 2010 році туристична активність зросла, що можна пояснити вдало вибраною маркетинговою політикою, закінченням періоду туристичної кризи та політикою місцевої влади щодо розвитку туризму.

Статистичні показники фінансово-господарської діяльності туристичних підприємств області свідчать про зростання у 2010 році у порівнянні з минулим роком обсягу реалізації туристичних послуг та кількості туристів, яким надано туристичні послуги.

Львівщину відвідують туристи більш ніж із 100 країн світу. Найбільше туристів з Польщі, Білорусії, Латвії, Російської Федерації, Німеччини, США, Канади, Великобританії, Данії, Франції, Азербайджану, Австрії, Італії, Ізраїлю, Угорщини.

Виїзний туризм є вигіднішою формою діяльності туристичних підприємств, ніж в'їзний (іноземний) та внутрішній туризм. Виїзним туризмом займається майже кожна туристична фірма, а в'їзним та внутрішнім туризмом – близько 20% туристичних підприємств області. Проте дані моніторингу, який проводиться щороку в літній туристичний сезон, свідчать про те, що на території обласного центру щоденно перебуває близько 3 тисяч іноземних туристів, а у вихідні – до 5-6 тис., з яких 60% – туристи з Польщі, 20% – туристи з країн-учасниць СНД та інші.

Туристичні послуги надають 354 туристичних підприємств. Туристично-екскурсійні маршрути обслуговують 750 кваліфікованих екскурсоводів та гідів-перекладачів; функціонують: 124 санаторно-курортних заклади, 500 садіб зеленого туризму, 250 закладів проживання, 280 закладів харчування, 12 туристично-інформаційних центрів, понад 162 державних і громадських музеїв та галерей, 10 театрів, інші туристичні й відпочинкові заклади; 320 найбільш відвідуваних туристичних об'єктів та архітектурних пам'яток, 37 природних комплексів. В області надають послуги з підготовки фахівців туристичного супроводу 8 організацій, працює 3 консульські установи, 14 туристичних громадських організацій. До чемпіонату ЄВРО – 2012 розроблено та впроваджено понад 50 туристично-екскурсійних маршрутів, громадськими і приватними туристичними організаціями постійно створюються нові маршрути.

Треба зауважити, що існуюча форма державної статистичної звітності є застарілою і не враховує основних змін у законодавстві. Вагомість туризму для національної економіки не є чітко визначеною, оскільки в загальній кількості спожитих у певному періоді товарів та послуг неможливо виокремити ту їх частку, що припадає на споживання туристів. Практично неможливо із загального обсягу реалізованих товарів та послуг на території Львівщини виділити ту частку, яка припадає на споживання туристами. Туризм не визначений як окремий вид економічної діяльності в міжнародному класифікаторі видів економічної діяльності та Державному класифікаторі України ДК 009-96. Об'єктивна оцінка економічної ефективності й соціальної важливості розвитку туризму є можливою лише при комплексному поєднанні статистичної інформації та показників, що характеризують внесок туризму в економіку держави, але не підлягають статистичному обліку. Ці показники можна отримати шляхом проведення експертних оцінок, статистичних спостережень, досліджень туристичних потоків, проведення анкетування внутрішніх і міжнародних туристів тощо.

Така інформація дасть можливість здійснювати ефективний аналіз ринку туристично-рекреаційних послуг, прогнозування та стратегічне планування розвитку регіональної інфраструктури туризму і курортів, галузевих інвестицій, розвитку людських ресурсів.

Водночас подальший розвиток туристично-рекреаційної галузі гальмується через:

- невиразний образ Львівщини на туристичному ринку;
- низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури;
- невідповідність засобів розміщення світовим стандартам;
- незадовільний стан доріг;
- відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів;
- відсутність дорожніх вказівників і туристично-інформаційних знаків;
- недостатня кількість місць короточасного відпочинку вздовж доріг;
- незадовільний стан пам'яток історико-архітектурної спадщини, що не підлягають використанню для туристичних потреб;
- незабезпечення професійними кадрами в галузі туризму і рекреації;
- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму;
- слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні;
- недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки з боку держави. суб'єктів туристичної діяльності, які здійснюють організацію прийому туристів в області;
- низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг;

— неналежний стан туристичних маршрутів (брак обладнаних місць короткочасного відпочинку, гірських притулків, відсутність єдиної системи знакування шляхів активного туризму (пішохідних, велосипедних, водних тощо);

— недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (карт, рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів тощо);

— неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття;

— неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу [11, с. 34-35].

Усі ці проблеми диктують необхідність створення повноцінної регіональної політики розвитку туризму та рекреації.

Львівська область повністю задовольняє потреби пізнавального та історико-культурного туризму. Це один із найбільших туристичних регіонів України, який володіє унікальними історико-культурними пам'ятками. В області зосереджено 1/4 всієї історико-культурної спадщини України. На державний облік узято 3659 пам'яток архітектури та містобудування, з яких 2500 знаходяться безпосередньо у Львові. До списку історичних міст і селищ приєднано 55 населених пунктів Львівщини.

Численних туристів приваблюють у Львів історико-архітектурні комплекси різноманітних архітектурних стилів XII — XIX століть, унікальні зібрання й колекції, що зберігаються в Картинній галереї, Національному та Історичному музеях, Музеї історії релігії, Арсеналі -музеї старовинної зброї, Музеї етнографії та художнього промислу та ін.

Основні історико-культурні та архітектурні пам'ятки на території області: музеї-заповідники „Олеський замок», „Золочівський замок» та інші замкові споруди, об'єднані в „Золоту підкову» Львівщини, заповідник „Тустань» у с. Урич Сколівського району, літературно-меморіальний музей Івана Франка — „Нагуєвичі» у Дрогобицькому районі та ін. [15, с. 6-7]

Понад 2 тисячі охоронних об'єктів знаходиться у м.Львові; історико-архітектурний ансамбль його центральної частини включено у 1998 році до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Щороку історико-культурні пам'ятки Львівщини притягують до себе туристів з усієї України та з-за кордону, у 2006 році екскурсійними послугами скористалося близько 250 тис. гостей області, з 1997 р. має місце тенденція стабільного зростання туристично-екскурсійного потоку.

В області функціонує потужна нічліжна база, що нараховує 86 готелів, з них 32 розташовані у м.Львові. До готелів з високим рівнем комфортності відносяться «Гранд-готель» 4-*, «Опера» 4-*, «Дністер» 4-*, «Замок Лева» 3-*, «Еней» 3-*, «Нтон» 3-*, «Бюргер Клуб» 3-*, «Олена» 3-*, «Жорж» 3-*.

Внутрішньообласний розподіл туристичних потоків на Львівщині здійснюється в радіальному напрямку від м.Львова — західної «столиці» України, що виступає одним з найбільших центрів туристичного притягання в Центрально-Східній Європі.

Львів — це місто музеїв. Численних туристів приваблюють у це древнє й гостинне місто історико-архітектурні комплекси різноманітних будівничих стилів XVI — XIX ст., унікальні зібрання й різноманітні колекції, що зберігаються в Національному та Історичному музеях, Картинній галереї, Музеї історії релігії та «Арсеналі» — музеї старовинної зброї.

Крім Львова, загалом на території області за особливостями рельєфу, ландшафтними й етнокультурними характеристиками доцільно виділяти чотири рекреаційно-туристичні райони:

— Малополіський (включає в себе північні Червоноградський, Радехівський і Бродівський адміністративні райони).

— Розтоцько-Опільський (охоплює центральну частину області з економічно найрозвинутішими Жовківським, Кам'янко-Бузьким, Бузьким, Яворівським, Городоцьким, Пустомитівським, Золочівським, Перемишлянським адміністративними районами).

— Передкарпатський (включає в себе Самбірський, Дрогобицький, Стрийський, Миколаївський і Жидачівський адміністративні райони).

— Карпатський (по орографічній осі Карпат межує із Закарпаттям та Івано-Франківщиною), що об'єднує Старосамбірський, Турківський і Сколівський адміністративні райони.

Малополіський туристичний район — найменш розвинутий, порівняно з іншими туристичними районами Львівщини, проте володіє достатньо високим туристичним потенціалом. Район характеризується тією ж туристичною спеціалізацією, що й Розточчя та Опілля, і пропонує головним чином екскурсійно-туристичний продукт. Гостей цього району приваблюють:

— мальовничі малополіські ландшафти з самобутніми селами волинського етнографічного типу;

— давньоруські міста з фортифікаціями-городищами Белз (X ст.) і Буськ (1097 р.);

— місцеві Підгорецький і Бродівський замки середньовічно-ренесансної доби;

— старожитні галицькі міста Сокаль і Червоноград з сакральними спорудами XVI-XVII ст. у стилі ренесансу;

— автоподорожі у суміжні турцентри Почаїв і Берестечко. Розтоцько-Опільський туристичний район охоплює центральну смугу Львівщини з м.Львовом на чолі. Район спеціалізується на обслуговуванні рекреаційного потоку з м.Львова, а також на історико-

культурному, релігійному й сільському зеленому туризмі. Туристичне «обличчя» району формує надзвичайно багата історико-культурна спадщина різних епох, народів і культур. Незмінною популярністю серед іноземних та українських туристів користуються:

- пам'ятки Київської Русі й Галицько-Волинської держави (IX-X[^] ст.):

- Плісненськ (одне з наймогутніших давньоруських городищ X-XIII ст. площею 160 га. з сімома лініями оборонних валів), а також Белз і Буськ.

- мальовничі замки Львівщини: Одеський замок-музей в оточені мальовничого ландшафтного парку (місце народження й резиденція польського короля Яна III Собеського; музейна експозиція замку славиться унікальним батальним полотном «Битва під Віднем» художника М.Альтамонте (1692 р.), унікальною колекцією дерев'яної скульптури XrV-XIX ст., іконописами та меблями XII-XVIII ст. та ін.), Підгорецький замок-падац («маленький Версаль» в оточені ландшафтного парку, поряд фамільний костел-усипальниця магнатів Жевуських), Зодочівський замок бастионного типу (1442 р., витримав кілька турецько-татарських облог, всередині замкового подвір'я — двоповерховий ренесансовий палац і «Китайський» палац у східному стилі), Свіржський замок (1482 р., витримав дві турецькі облоги у 1672 і 1675 рр.), Старосідський замок князів Острозьких.

- історико-культурні центри ренесансного містобудування: Жовква (резиденція польських королів), Городок (згад. 1213 р., церкви XVH ст.), Яворів, Судова Вишня, Глиняни, Буськ, Золочів;

- релігійні центри і пам'ятки народної сакральної архітектури: древні монастирі у Лаврові (1292 р., Онуфріївська Лавра заснована князем Левом, сином Данила Галицького, на честь якого названо м.Львів. У монастирі — усипальниця князя Лева, двох володарів Молдови та багатьох

середньовічних єпископів), Підкамені (XV ст.), Крехові (XVII ст.), Підгірцях (XVIII ст.), с.Страдч та ін.;

— села — центри народних промислів і сільського зеленого туризму (с.Потелич, с.Грушів, с.Монастирок, с.Івано-Франкове, с.Мокротин, с.Куликів і ін.);

— екотуристичні об'єкти: Яворівський НПП, заповідник «Розточчя» [15, с. 9-10].

2.4 Структура ринку туристичних послуг на Львівщині

Львівщина на туристичній карті України поступово набуває образ привабливого туристично-рекреаційного регіону, який має великі перспективи розвитку. Туристична привабливість регіону — це наявність туристичних ресурсів, сучасної розвиненої матеріально-технічної бази туризму, доступної і достатньої інформації про регіон, які б відповідали потребам туристів і забезпечували досягнення максимального соціально-економічного ефекту [1]. Основу туристичної привабливості Львівщини з одного боку складають туристичні ресурси, як природні (кліматичні, бальнеологічні, ландшафтні, водні) так і історикокультурні (археологічні, сакральні, історичні, архітектурні, мистецькі, подієві); а з іншого — туристична інфраструктура, яка формується завдяки ефективному функціонуванню закладів готельного господарства, санаторно-курортної сфери, закладів громадського харчування, ефективно налагодженої транспортної системи, продуктивної діяльності туристичних фірм. Багата й унікальна історико-культурна спадщина, лікувально-оздоровчі, водні та ландшафтні ресурси формують міцне підґрунтя для розвитку на Львівщині різних видів туризму, зокрема: культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, гірськолижного, науково-освітнього, релігійного, мисливського, сільського, екологічного, етнічного, спортивно-оздоровчого, ділового,

відпочинково-розважального, ностальгійного. За наявності рекреаційних ресурсів, які представлені лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, сприятливими кліматичними, водними та лісовими ресурсами, Львівська область займає одне з провідних місць в Україні. Частка Львівщини в сумарному природно-рекреаційному потенціалі України складає приблизно 5,4 %, і за цією ознакою вона поступається лише Закарпатській області. В загальній структурі природних ресурсів Львівщини рекреаційні ресурси складають 14,6 % (середній показник по Україні — 9,5 %) [6]. Важливими складовими туристичної привабливості регіону є розмаїття ландшафтів (в т.ч. гірських), густа річкова мережа, висока лісистість (28,5 %, 7 місце в Україні), багаті бальнеологічні ресурси (7 типів мінеральних вод із 8 відомих в бальнеології, понад 200 джерел). В області знаходиться 330 об'єктів природно-заповідного фонду, в т.ч. 1 природний заповідник та 3 національних парки. Частка заповідних об'єктів під загальною площею регіону складає близько 5,6 % (7 місце по Україні). Одною із визначальних складових туристичної привабливості Львівщини є багатство історико-культурних ресурсів. Зокрема Львівщина знаходиться на першому місці серед областей України за кількістю, різноманітністю і ступенем збереження історико-архітектурної спадщини. В цілому на території області налічується близько 4 тисяч пам'яток архітектури та містобудування, з яких 794 — національного значення (19,3 % від загальної кількості по Україні) [4]. В регіоні знаходиться 1817 сакральних об'єктів та церков (15 %) та 56 історичних населених місць (13,8 %) [2]. За цими показниками Львівщина також займає провідні позиції в Україні. В області налічується найбільша кількість об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (історичний центр м. Львова, а також дерев'яні церкви у м. Жовкві, м. Дрогобичі, с. Потеличі та с. Маткові). Тут функціонує 5 історико-культурних заповідників державного значення у Львові, Жовкві, Белзі, Нагуєвичах та Тустані, а також музеї-заповідники «Одеський замок» та «Золочівський замок». В основі державного регулювання сфери туризму є

Закон України «Про туризм». Також на Львівщині проводять активну діяльність туристичні громадські організації та асоціації, а саме: Львівська асоціація розвитку туризму, Львівський обласний осередок Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму, Товариство власників осель «Галицькі оселі», Західно українська туристична асоціація, Львівська Асоціація туристичних організацій та інші [3]. Основними завданнями згаданих організацій є насамперед реалізація державної політики у сфері туристичної діяльності, забезпечення прав громадян на відпочинок та охорону здоров'я, залучення інвестицій, пропаганда та популяризація вітчизняного туристичного продукту.

Як свідчать статистичні дані, загальна сума доходу від надання туристичних послуг у регіоні у 2012 р. становила понад 180 млн. грн. За цим показником Львівщина посідає 6 місце в Україні, однак її частка у загальному доході є досить низькою і складає всього 2,6 %. Як і в випадку з кількістю обслужених туристів, ці дані, на нашу думку, не відображають реального стану речей і є суттєво заниженими. Важливою компонентою туристичної привабливості регіону є готельне господарство. Готельний бізнес, як складова туристичної індустрії, динамічно розвивається і є ключовим чинником розвитку туризму на Львівщині. Протягом останніх років в області спостерігалася тенденція до збільшення кількості колективних засобів розміщення та зростання кількості розміщених осіб, що пов'язано з підготовкою та проведенням в Україні чемпіонату «Євро-2012». Аналіз статистичних даних, поданих у табл. 3, показує, що у 2012 р. у Львівській області налічувалося 328 колективних засобів розміщення (з них 76 % — готелі та аналогічними їм засоби розміщення, 24 % — спеціалізовані) загальною місткістю близько 31,6 тис. ліжко-місць, що складає понад 5% від загальної кількості по Україні. За таким показником Львівщина займає 4 місце в Україні після Криму, Одеської та Донецької

областей (табл. 3, рис. 5а, б). Дещо вищим є показник кількості розміщених осіб, за яким Львівщина є третьою в рейтингу.

Окремої уваги заслуговує діяльність закладів санаторно-курортної сфери, яка на Львівщині є одним з найдавніших видів рекреації. Згідно Закону України «Про курорти», санаторно-курортний заклад — це заклад охорони здоров'я, що забезпечує надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів курортів (лікувальних грязей та озокериту, мінеральних та термальних вод, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами) та із застосуванням фізіотерапевтичних методів санаторно-курортного лікування. Всього у Львівській області зареєстровано 95 санаторно-курортних закладів, серед яких переважають санаторії та пансіонати з лікуванням (58 %). Кількість баз та інших закладів відпочинку складає 33,6 %, а санаторіїв-профілакторіїв — лише 8,4 %. Як видно з табл. 4, Львівщина займає лише 8 місце в Україні за кількістю санаторно-курортних закладів, поступаючись у цьому відношенні лише регіонам, що мають вихід до моря. Однак за кількістю санаторіїв та пансіонатів з лікуванням область є другою по Україні після Одещини. В області налічується 55 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, що складає 11 % від загальної кількості по Україні. Найбільшими лікувально-оздоровчими центрами Львівщини є Трускавець, Східниця, Моршин, Великий Любінь, Немирів, Шкло, Розлуч.

Впродовж останніх років реалізовано чимало заходів з метою утвердження туристичного іміджу Львівщини, а також створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі. Так, у рамках реалізації «Програми розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011–2013 роки» [12] постійно впроваджується туристичний логотип та гасло «Мандруймо Львівщиною»; розроблено низку оригінальних туристичних маршрутів; систематично проводяться конференції, семінари, тренінги, форуми, фестивалі; створено календар туристично-привабливих подій, що

проходять на території Львівської області; здійснюється супровід туристичного сайту www.lviv-land.lviv.ua; розроблено та подано на фінансування 2 туристичні проекти: «Транскордонна співпраця Підкарпатського воєводства та Львівської області — нові стежки розвитку туризму» та «Стимулювання розвитку туризму у Карпатському регіоні шляхом покращення сервісу та безпеки туристів», останній з яких одержав позитивне рішення від Єврокомісії на фінансування впродовж 2-х років

Однак, незважаючи на значну кількість позитивних зрушень, існує низка проблем, які на сьогодні стримують повноцінний розвиток туристичної галузі в регіоні. На мою думку, ключовими з них є:

- недосконала система державного регулювання туристичної галузі;
- нерівномірний розподіл туристичних потоків між обласним центром та окремими адміністративними районами;
- відсутність впізнаваного бренду регіону (який у більшості туристів асоціюється лише зі Львовом);
- недосконалість системи статистичного обліку туристичних потоків;
- низький рівень екологічної обізнаності суб'єктів туристичного бізнесу;
- недостатнє інформаційне та маркетингове забезпечення галузі в регіонах;
- незадовільний стан збереження багатьох історико-культурних пам'яток;
- відсутність розвиненої інфраструктури в більшості районів, що не мають вираженої туристичної спеціалізації;
- незадовільний стан дорожньо-транспортної мережі;
- недостатньо високий рівень сервісу, невідповідність між ціною та якістю туристичних послуг;
- недосконала система безпеки суб'єктів туристичного бізнесу і галузі в цілому.

Висновки до розділу 2

Отже, для вирішення сформованих проблем і покращення рівня туристичної привабливості Львівщини доцільно створити єдину систему організаційної та матеріальної підтримки з боку держави; розробити стратегію системи безпеки туристичної галузі (економічної, інформаційної, кадрової та екологічної); розробляти та впроваджувати інноваційні підходи до створення та реалізації туристичних продуктів; працювати над підвищенням рівня якості обслуговування, а також забезпечувати сприятливе середовище для підготовки та підвищення кваліфікації кадрів туристичної галузі. Одним із кроків до вирішення цих завдань повинна стати нова «Програма розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2014–2017 рр.», яка зараз розробляється управлінням туризму і курортів ЛОДА. Львівським інститутом економіки і туризму подано низку пропозицій до цієї програми, серед яких найважливішими, на мою думку, є наступні:

- децентралізація туристичних потоків на Львівщині шляхом створення власних туристичних брендів окремих адміністративних районів області, популяризації маловідомих населених пунктів, регіональних та місцевих подій;

- вдосконалення туристичної спеціалізації області, зокрема сприяння розвитку інноваційних видів туризму (медичного, освітнього, військового, театрального й ін.);

- вдосконалення системи показників статистичного обліку туристичних потоків в області з використанням міжнародного досвіду;

- створення та оприлюднення електронного кадастру туристичних об'єктів області;

- розробка, впровадження та популяризація нових туристичних маршрутів із залученням до них дерев'яних церков, що увійшли до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;

— розробка програми розвитку народних промислів та ремесел в області, підтримка народних майстрів; популяризація виробів народного декоративно-прикладного мистецтва шляхом проведення майстер-класів, тренінгів, ярмарок;

— проведення зустрічей, семінарів та круглих столів для працівників туристичного бізнесу з питань екологізації туристичної діяльності, впровадження принципів екологічного менеджменту, розвитку екологічно орієнтованих видів туризму. Розробка та ефективне впровадження цієї програми дасть змогу вирішити низку актуальних проблем та дозволить Львівщині посісти гідне місце на ринку туристичних послуг України

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТУРІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВЩИНИ

3.1 Опис маршруту та програми турів

Розробка туру включає такі етапи: вибір пунктів маршруту, ієрархізація цих пунктів, вибір пунктів початку та закінчення маршруту, після чого провадиться розробка схеми маршруту та його оптимізація. Розробка схеми маршруту та його програмне забезпечення є нерозривно пов'язаними паралельними процесами. Розрахунок вартості туру ґрунтується на проведених організаційно-технічних заходах з пошуку партнерів та укладених з ними угод.

Розробка туру – це складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації і є основним елементом технології туристського обслуговування.

Розробка даних туристських маршрутів розрахована на відвідання історико-культурних об'єктів та ознайомлення з архітектурою Львівської області.

У даному випадку тури є груповими – це спільна поїздка декількох осіб (не менше 10 чоловік) по єдиному маршруту й на однакових умовах. Кількість чоловік у групі становить 16. Кількість днів мандрування – 3. Об'єднання туристів в одну групу обумовлює спільністю інтересів і цілей поїздки, а також порівняно низькими цінами в порівнянні з індивідуальними турами у зв'язку з наданням групових знижок.

Дані типи маршрутів є тематичним, тому що тут переважає екскурсійне обслуговування й екологічна спрямованість. По сезонності дії тур є сезонним.

Тур 1 – «Замки Львівщини».

Маршрут туру: Київ-Львів-Золочів-Київ.

Маршрут починається з м. Києва, після прибуття до м. Львів поселяємось в готель «Кайзер» тут, туристи відпочивають, ночують, зранку снідають та відправляються по екскурсійним об'єктам туру.

Схема туру наведена на рис.2.1.

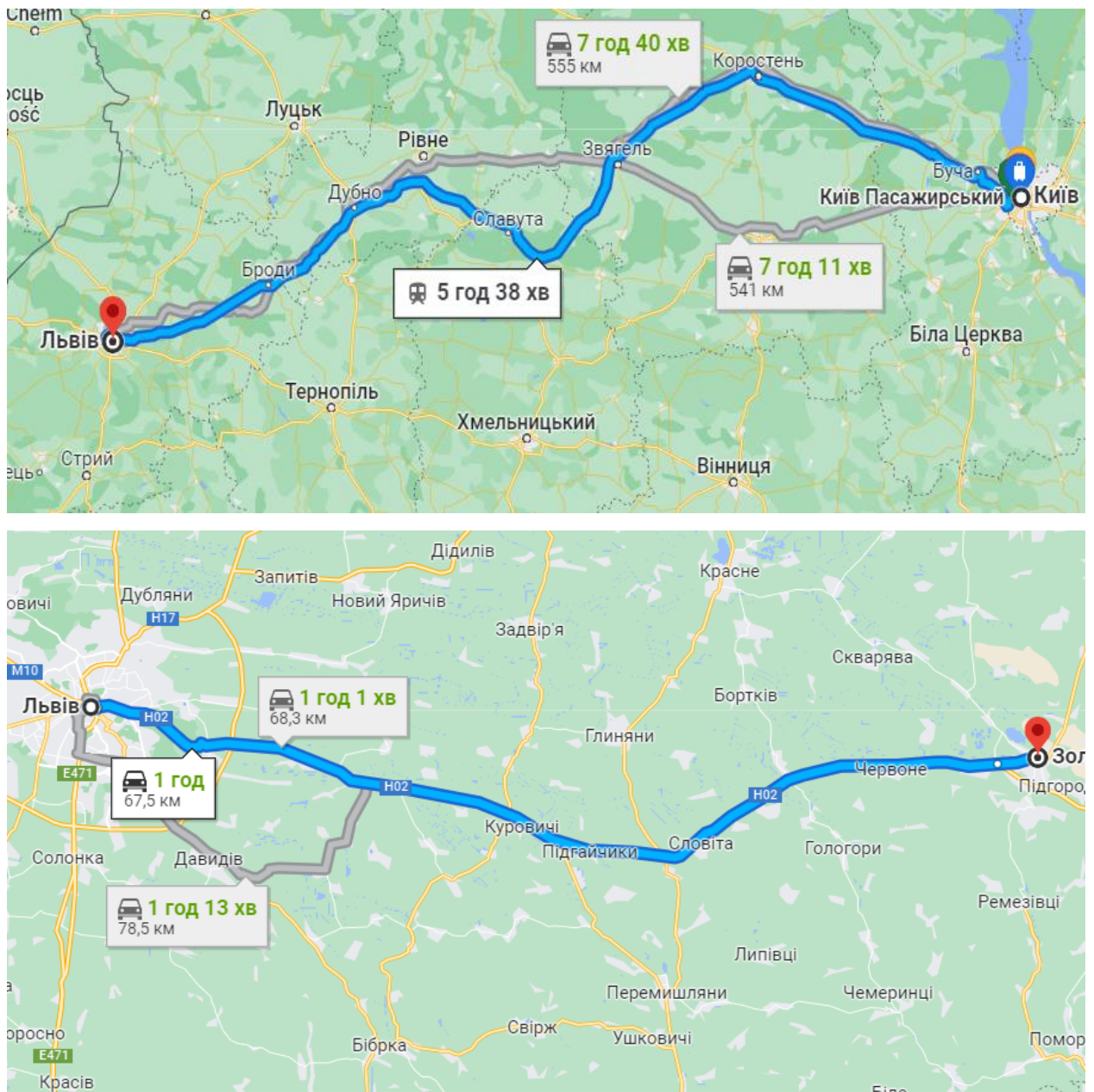

Рис. 3.1 Схема маршруту туру Київ-Львів-Золочів-Київ, тур «Замки Львівщини»

Джерело: розроблено автором

Розміщення в готелі «Кайзер», двомісні номери.

Готель розташований у місті Львів, за адресою вулиця Котлярська 3. Гостям пропонують бар, цілодобову стійку реєстрації, безкоштовний Wi-Fi на усій території, спільну кухню і платну приватну парковку. У номерах є телевізор з плоским екраном і кабельними каналами, мікрохвильова піч, чайник, душ, шафа для одягу та холодильник.

Програма туру «Замки Львівщини»

День 1.

10.00-19.00 - Виїзд з міста Києва та приїзд у місто Львів

19.00 - Поселення до готелю «Кайзер»

19.30 – Вечеря в кафе біля готелю (включена в вартість туру)

20.30 – Вільний час

День 2.

8.00 – 9.00 – Сніданок (вкл. в вартість)

10.00-12.00 – Екскурсія замком Свірж. Історія замку бере початок у другій половині XV століття. Замок Свірж будувався як оборонна фортеця впливовим родом Свірзьких. У 1578 році Свірж з трьома ланами землі належав Христофору Свірзькому. Від тоді збереглися лише частина фундаменту та нижніх мурів, що говорить про його героїчне минуле. Пізніше жила й опікувалися замком родина Цетнерів (друга половина XVII століття – початок XIX століття). Над брамою встановлені їхні герби. Тоді замок був оточений непрохідними болотами й ставками, а біля мурів ровами й звідним мостом (тепер він постійний). Фортеця знаходиться на північному сході від села Свірж на підвищенні, яке називають Белз. Будівля має форму неправильного чотирикутника, двоповерхові будинки розміщені близько двох майданчиків. Свірзький замок є гарним зразком палацової архітектури. Саме під час перебудови та укріплення замку у Львові будувалися два арсенали: Королівський і Синявський. Є підстави вважати що і Свірзький

замок побудований автором львівських арсеналів – генералом артилерії та спеціалістом з бойових укріплень Павлом Гродзіцьким. Після родини Цетнерів, які занедбали замок Свірж, сюди перебрався граф Роберт Лямезан Саянс (1907). Він відновив та оздобив будівлю. Проте, під час Першої світової війни замок Свірж потрапив у центр активних бойових дій, внаслідок чого простояв в руїнах більше 30 років. І тільки в 1975 році почалася реставрація замку. Грифон на фасаді споруди має химерний вигляд, однак всередині все куди цікавіше: в замку вціліли оздоблений камін, бійниці та велетенська криниця в центрі двору. В парку, розташованому не далеко від замку, зберігся костел Святої Трійці та Успіння Пресвятої Богородиці. Від замку Свірж до костелу колись вів підземний хід, який зараз завалений. Цю частину ходу можна побачити з рову, який оточує замок. Свірзький замок часто використовували як локацію для знімання фільмів. Прикладом є екранізація роману Олександра Дюма “Три мушкетери”. Довгі роки замок Свірж стояв закритим. Припинення фінансування та погода залишили свій негативний слід на його стінах. У 2018 році замок Свірж знову відчинили для екскурсій, проте проводили їх не на регулярній основі. Відвідувачам покажуть не всі приміщення, а лише ті які для цього придатні. У майбутньому тут хочуть облаштувати культурно-мистецький центр.

13.30-14.30 - Обід (за власний рахунок)

15.00-17.00 – огляд Старосільського замку. Старосільський замок має форму неправильного п'ятикутника, на кутах якого височіють башти, що оформлені у вигляді корони. Самі башти оздоблені дивними елементами каменепластики, які виконані в стилі пізнього ренесансу. На найбільшій, триярусній вежі зображені княжі герби – Огончик та Леліва, тодішніх острозьких власників. Однак в історії Старосільського замку є і достеменно відомі факти. Зокрема, у 1642 році гетьман запорізького війська Богдан Хмельницький вперше зруйнував фортецю. Після цього замок у Старому селі відбудували і добре укріпили. Стіни замку досить непогано збереглися, але з

п'яти башт вцілили лише три. Колись навколо замку був виритий глибокий рів та насипані високі вали. А щоб добратися до Старосільського замку потрібно було їхати через болота і греблю.

17.00-19.30 – Відпочинок на базі відпочинку «Бухта вікінгів»(входить у вартівсть туру)

19.30 – повернення до готелю, вільний час.

День 3.

8.00 – сніданок

9.00 – виселення з готелю

9.30 – 10.00 – Переїзд до м. Золочів

10.00 - 13.00 - відвідування музей-заповідник «Золочівський замок».

Основа замку – це Китайський та Замковий палаці, французький регулярний парк, Надбрамний корпус. Корпус складається з двох поверхів, перший з яких – головні ворота. Замковий палац витриманий в ренесансному стилі. Його вікна прикрашені декоративним оздобленням у вигляді трикутного сандрика. На жаль, до нашого часу дійшло мало ідентичного в будівлі – каміни, водостоки та хрестове склепіння.

Важко буде оминати казковий мініатюрний французький парк. Викладені чіткими геометричними лініями доріжки, з любов'ю доглянуті дерева та кущі, надзвичайно красивий фонтан та скульптура трьох маленьких купідонів – створюють гармоній ансамбль, достойний королівського палацу.

Китайський палац у Золочівській замку збудовано в кінці XVII століття. Спочатку це була так звана галерея - ротонда з вісьмома колонами зі сторони головного фасаду і балконом довкола. На другий поверх вхід був через міст з валу. У XVIII столітті добудовують бічні прибудови і називають будівлю Китайським палацом. рельєфи над дверима і вікнами другого поверху ротонди збережені. Вдалося відтворити і внутрішню забудову. У відреставрованому Китайському палаці Золочівського замку 21 травня 2004

року відкрито Музей східних культур. У центральній двоповерховій частині Китайського палацу - ротонді - інтер'єрна частина і чайний зал.

Одним з найцікавіших експонатів у Золочівському замку є камені з зашифрованими написами. Написи датові кінцем XIV - поч. XV століття, не мають аналогів, поки що не відчитані. Камені привезли з околиці Золочева - села Новосілки.

13.00-15.00 – Обід. (за власний рахунок)

15.00-18.00 – Вільний час.

18.00-19.00 – Вечеря. (вкл. в вартість туру)

19.00 – Виїзд до Києва.

День 4.

5.00 – прибуття в Київ

Основними екскурсійними об'єктами є: замок Свірж, Старосільський замок, музей-заповідник «Золочівський замок».

Наведемо технологічну карту туристичної подорожі, табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Технологічна карта туристичної подорожі

Назва туристичної організації	Джоїнт тур
Назва маршруту	«Замки Львівщини»
Вид транспорту	Автобус
Основні пункти маршруту	Київ Львів Золочів
Вид маршруту	З поверненням в початкову точку
Тривалість маршруту	3 дні/2 ночі
Всього туристів по маршруту	10+1
Всього людино днів	30
Тривалість роботи керівника туристичної групи	3 дні

Джерело: розроблено автором

Наведемо інформаційний листок до туристичної путівки, табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Інформаційний листок до туристичної путівки «Замки Львівщини»

Параметри	Характеристика
Назва країни перебування	Україна
Найменування міст перебування	Київ Львів Золочів
Державний устрій країни перебування	Унітарна, суверенна, незалежна, демократична
Великі міста	Київ
Релігія	Християнство
Коротка інформація про транспортне обслуговування, заклади розміщення та харчування	Транспортне обслуговування: по маршруту пересування на туристичному автобусі. Проживання здійснюється в готелі «Кайзер». Харчування за рахунок туриста або в кафе готелю або по бажанню.
Основні визначні пам'ятки	Замок Свірж, Старосільський замок, музей-заповідник «Золочівський замок».
Корисні поради туристам	Екскурсія займає значну дистанцію, тому доцільно брати в поїздки спортивне взуття. Також с собою мати 1 л питної води.
Рекомендації з правилами поведінки при здійсненні поїздки	1. Не залишати туристичну групу без відома керівника групи. 2. Не порушувати умови відвідування туристичних об'єктів.

Джерело: розроблено автором

Туристичні формальності

Під час організації туру, туристична фірма підписує договір на обслуговування з кожним туристом індивідуально. До договору також прикріплюються ксерокопії документів туриста.

Туристу надається ваучер та інформаційна картка туру.

Страховання туристів включене у обслуговування та умови внесені та прописані у договорі. Страховий збір на весь тур складає 10 % від вартості туру. Страховання надає компанія «Універсальна».

Тур 2 – «Золочівська пригода»

Маршрут туру: Київ-Золочів-Київ.

Маршрут починається з м. Києва, після прибуття до м.Золочів поселяємось в готель «Золота підкова» тут, туристи відпочивають, ночують, зранку снідають та відправляються по екскурсійним об'єктам туру.

Схема туру наведена на рис 3.2.

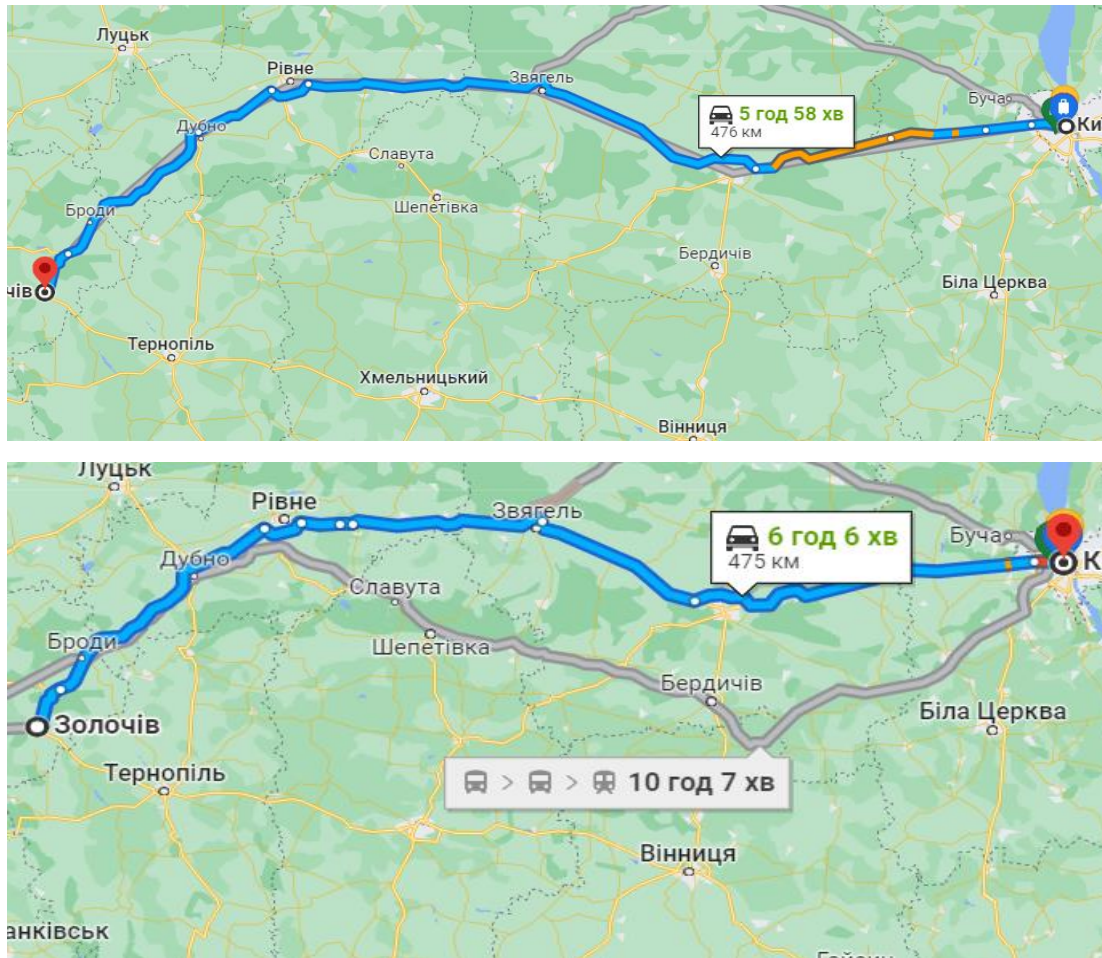

Рис. 3.2. Схема маршруту туру «Золочівська пригода»

Джерело: розроблено автором

Розміщення в готелі «Золота підкова», двомісні номери.

Готельно-ресторанний комплекс “Золота підкова” розташований в центральній частині Золочева, вулиця Тернопільська, 7 В, у безпосередній близькості з Золочівським замком, в 15 хвилинах ходьби від залізничного вокзалу міста.

Номери готелю «Золота підкова» оснащені кондиціонерами, супутниковим телебаченням, феном, безкоштовним доступом до мережі Інтернет (Wi-Fi), холодильником, персональним міні-сейфом, косметичними засобами для особистої гігієни. Холодна і гаряча вода цілодобово. Безкоштовний паркінг на території готелю.

Програма туру «Золочівська пригода»

День 1.

10.00-19.00 - Виїзд з міста Києва та приїзд у місто Золочів

19.00 - Поселення до готелю «Золота підкова»

19.30 – Вечеря в готельному ресторані (включена в вартість туру)

20.30 – Вільний час

День 2.

8.00 – 9.00 – Сніданок (вкл. в вартість)

10.00-13.00 – відвідування музей-заповідник «Золочівський замок».

Основа замку – це Китайський та Замковий палаці, французький регулярний парк, Надбрамний корпус. Корпус складається з двох поверхів, перший з яких – головні ворота. Замковий палац витриманий в ренесансному стилі. Його вікна прикрашені декоративним оздобленням у вигляді трикутного сандрика. На жаль, до нашого часу дійшло мало ідентичного в будівлі – каміни, водостоки та хрестове склепіння.

Важко буде оминати казковий мініатюрний французький парк. Викладені чіткими геометричними лініями доріжки, з любов'ю доглянуті дерева та кущі, надзвичайно красивий фонтан та скульптура трьох маленьких купідонів – створюють гармоній ансамбль, достойний королівського палацу. Китайський палац у Золочівській замку збудовано в кінці XVII століття. Спочатку це була так звана галерея - ротонда з вісьмома колонами зі сторони головного фасаду і балконом довкола. На другий поверх вхід був через міст з валу. У XVIII столітті добудовують бічні прибудови і називають

будівлю Китайським палацом. рельєфи над дверима і вікнами другого поверху ротонди збережені. Вдалося відтворити і внутрішню забудову. У відреставрованому Китайському палаці Золочівського замку 21 травня 2004 року відкрито Музей східних культур. У центральній двоповерховій частині Китайського палацу - ротонді - інтер'єрна частина і чайний зал.

Одним з найцікавіших експонатів у Золочівському замку є камені з зашифрованими написами. Написи датові кінцем XIV - поч. XV століття, не мають аналогів, поки що не відчитані. Камені привезли з околиці Золочева - села Новосілки.

13.30-14.30 - Обід (за власний рахунок)

15.00-17.00 – екскурсія золочівськими храмами (Церква Воскресіння Господнього, Костел Внебовзяття Пресвятої Діви Марії, Церква святого Миколая у Золочеві)

17.00-19.00 – вечеря

19.00 – повернення до готелю, вільний час.

День 3.

8.00 – сніданок

9.00 – виселення з готелю

9.30 – 10.00 – Переїзд до с. Підгірці

10.00 - 13.00 - відвідування музей-заповідник «Підгорецький замок»

Перлина «Золотої підкови Львівщини», музейний підрозділ Львівської національної галереї мистецтв імені Б.Г. Возницького. Уславлений і таємничий, дужий і камерно-витончений, архітектурний ансамбль Підгірців – з бастіонами, палацом, костелом св. Йосифа, заїжджим двором і парком – фундовано гетьманом великим коронним Станіславом Конєцпольським у 1635–1640 рр.

Осердя архітектурного комплексу – *палац*, початково двоповерховий, з триповерховими бічними павільйонами і вежею, зведено за проектом венеційського архітектора Андреа дель Аква за участю французького

інженера Гійома Левассера де Боплана. Концепцію відпочинкової резиденції «Марса після ратних подвигів» утілено в архітектурі та оздобленні споруди гетьманом коронним Станіславом Матеушом Жевуським у 1718–1728 рр. Свідченнями освіченого меценату – колекцією картин і військових трофеїв, архівом з раритетними документами, орієнтальним вистроєм інтер'єрів, театральними виставами і звуками оркестру – Підгірці сповнилися за часів магната й воєводи Вацлава Петра Жевуського у 1728–1760-х рр. У 1833–1865 рр. зусиллями магната і публіциста Леона Жевуського здійснено наукову музеєфікацію палацу, упорядкування колекцій, архівів та інвентаризацію малярських творів.

З початком Другої світової війни тодішній власник Підгірців князь Роман Владислав Сангушко евакуював більшу частину колекції, що стала основою мистецької збірки у Сан-Пауло (Бразилія). Нищівних втрат історико-архітектурний комплекс зазнав у воєнних лихоліттях й пожежі 1956 року. 1997 року Підгорецький замок увійшов до складу Львівської галереї мистецтв.

13.00-14.00 – Обід. (за власний рахунок)

14.30-18.00 – відвідування Музей-заповідник «Одеський замок». Витоки історії Одеського замку можуть сягати часів правління останніх галицько-волинських князів – Андрія (?–1323) або Лева II (?–1323), синів Юрія Львовича. У «Хроніці Одеська» Садок Баронч (1814–1892) подав відомості, що Одеський замок згаданий у 1327 р., коли ним володів князь Юрій II (1298–1340). Після захоплення Галичини військами польського короля Казимира III (1310–1370), за Одеський замок майже сто років (1349–1441) велася збройна боротьба між русинами, литовцями, поляками та угорцями. Події цього часу зафіксовані у документах від 1366 р., 1370–1380-х рр., 1431–1432-х рр.

На початках замок був оборонною спорудою овальної форми.

1441 р. власником Олеського замку став Ян з Сенна (?–1477). Нащадки Яна Сенінського почали називатись Олеськими. Внаслідок заповітів та укладених шлюбів Олеський замок у XVI ст. поділили на дві частини. Твердинею володіли Гербурти, Каменецькі, Васічинські, Даниловичі, Жолкевські.

На початку XVII ст. Олеський замок був власністю Івана Даниловича (1570–1628) гербу Сас, на той час крайчого коронного (1600). Саме тоді на службу до Івана Даниловича із Жовкви прибув шляхтич Михайло Хмель, батько майбутнього гетьмана України Богдана Хмельницького. І. Данилович розбудував Олеський замок, перетворивши його архітектуру на палац-фортецю. У 1628–1636-х рр. Олеським замком володів Станіслав Данилович, син Івана.

1637–1682 рр. – Олеський замок належав магнатам Конєцпольським.

Документально підтверджено, що власницею Олеського замку у травні 1682 р. стала дружина короля Речі Посполитої, французенка, Марія Казимира (1641–1716) (Marie Casimire Louise de La Grange d'Arquien). Усупереч різним гіпотезам і твердженням, Ян III Собеський (1629, Олесько – 1696) не володів Олеським замком, хоча це було його родинне гніздо. Інтер'єр замку цього періоду відповідав королівській резиденції.

1719 р. королевич Якуб Людвік Собеський за згодою свого брата Константина Владислава продав Олеський замок Станіславу Матвію Жевуському (1642–1728), воєводі подільському, гетьману великому коронному. 1728 р. Олеський замок перейшов у власність його старшого сина Юзефа Северина Жевуського (?–1755), референдарія коронного. Інтер'єр замку того часу можна охарактеризувати як розкішний палац.

1755 р. власником Олеського замку став його брат Вацлав Петро Жевуський (1706–1779), на той час воєвода подільський. Твори мистецтва з Олеського замку поступово перевозять у сусідній Підгорецький замок. У

1779–1787-х рр. Олеським замком володів син В. П. Жевуського – Северин Жевуський (1743–1811).

1796 р. Олеський замок та Северинку на аукціоні купив Александр Зелінський (бл. 1755–1821), підкоморій нурський. Остання власниця Олеського замку – Софія Літинська, донька Войцеха та Дизми Літинських. За часів її володіння Олеський замок перетворився на руїну.

1882 р., з ініціативи маршалка крайового Миколи Зиблікевича, було створено Товариство опіки над замком в Олеську, яке 21.11.1882 р. викупило замок у Софії Літинської. 10.01.1890 р. рішенням сейму його передано державі. Тривалі реставраційні роботи перервала Перша світова війна. У Другу світову війну замок зазнав значних втрат. Окрім того у 1950-х рр., згідно з офіційною версією, у замок попала блискавка, пожежа тривала кілька днів. Вогонь знищив усі дерев'яні перекриття, підлоги, залишки меблів тощо.

Після пожежі місцеві партійці тодішнього Олеського району, вирішили розібрати мури Олеського замку, а камінь та цеглу використати на будівництві корівників та свинарників. Цілковитому знищенню Олеського замку перешкодив Андрій Шуляр (1918–2010), начальник управління зі справ будівництва та архітектури Львівського облвиконкому, головний архітектор Львівської області (1953–1980). Він домігся, щоб будівлю взяли під охорону, накрили дахи та провели первинні ремонтно-реставраційні роботи в замку.

На початку 1970 р. у замкових приміщеннях вирішили створити відділ Львівської картинної галереї – музей «Олеський замок». До створення музею долучились відомі постаті: Андрій Шуляр, Борис Возницький, Володимир Овсійчук, Іван Могитич, Володимир Вуйцик. З 1972 по 1975 рр. у відреставрованому замку створюється експозиція музею мистецтва західноукраїнських земель XIV – XVIII ст. 21 грудня 1975 р. відбулось урочисте відкриття музею «Олеський замок».

На сьогодні в музеї представлено: галицько-волинський іконописний живопис XV – XVIII ст., український портретний живопис XVI – XVIII ст.,

європейський живопис XVII – XVIII ст., європейську скульптуру XV – XVIII ст., зокрема й створену у Львові.

18.00-19.00 – Вечеря. (вкл. в вартість туру)

19.00 – Виїзд до Києва.

День 4.

5.00 – прибуття в Київ

Основними екскурсійними об'єктами є: Музей-заповідник «Олеський замок», музей-заповідник «Підгорецький замок», музей-заповідник «Золочівський замок».

Наведемо технологічну карту туристичної подорожі, табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Технологічна карта туристичної подорожі

Назва туристичної організації	Джоїнт тур
Назва маршруту	«Золочівська пригода»
Вид транспорту	автобус
Основні пункти маршруту	Київ Золочів
Вид маршруту	З поверненням в початкову точку
Тривалість маршруту	3 дні/2 ночі
Всього туристів по маршруту	10+1
Всього людино днів	30
Тривалість роботи керівника туристичної групи	3 дні

Джерело: розроблено автором

Туристичні формальності

Під час організації туру, туристична фірма підписує договір на обслуговування з кожним туристом індивідуально. До договору також прикріплюються ксерокопії документів туриста.

Туристу надається ваучер та інформаційна картка туру.

Наведемо інформаційний листок до туристичної путівки, табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Інформаційний листок до туристичної путівки «Золочівська пригода»

Параметри	Характеристика
Назва країни перебування	Україна
Найменування міст перебування	Київ Золочів
Державний устрій країни перебування	Унітарна, суверенна, незалежна, демократична
Великі міста	Київ
Релігія	Християнство
Коротка інформація про транспортне обслуговування, заклади розміщення та харчування	Транспортне обслуговування: по маршруту пересування на туристичному автобусі. Проживання здійснюється в готелі «Кайзер». Харчування за рахунок туриста або в кафе готелю або по бажанню.
Основні визначні пам'ятки	Музей-заповідник «Одеський замок», музей-заповідник «Підгорецький замок», музей-заповідник «Золочівський замок».
Корисні поради туристам	Екскурсія займає значну дистанцію, тому доцільно брати в поїздки спортивне взуття. Також с собою мати 1 л питної води.
Рекомендації з правилами поведінки при здійсненні поїздки	1. Не залишати туристичну групу без відома керівника групи 2. Не порушувати умови відвідування туристичних об'єктів

Джерело: розроблено автором

Страховання туристів включене у обслуговування та умови внесені та прописані у договорі. Страховий збір на весь тур складає 10 % від вартості туру. Страховання надає компанія «Універсальна»

Тур 3 – «Вихідні у Львові».

Маршрут туру: Київ-Львів-Київ.

Маршрут починається з м. Києва, після прибуття до м. Львів поселяємось в готель «Кайзер» тут, туристи відпочивають, ночують, зранку снідають та відправляються по екскурсійним об'єктам туру.

Схема туру наведена на рис. 3.3.

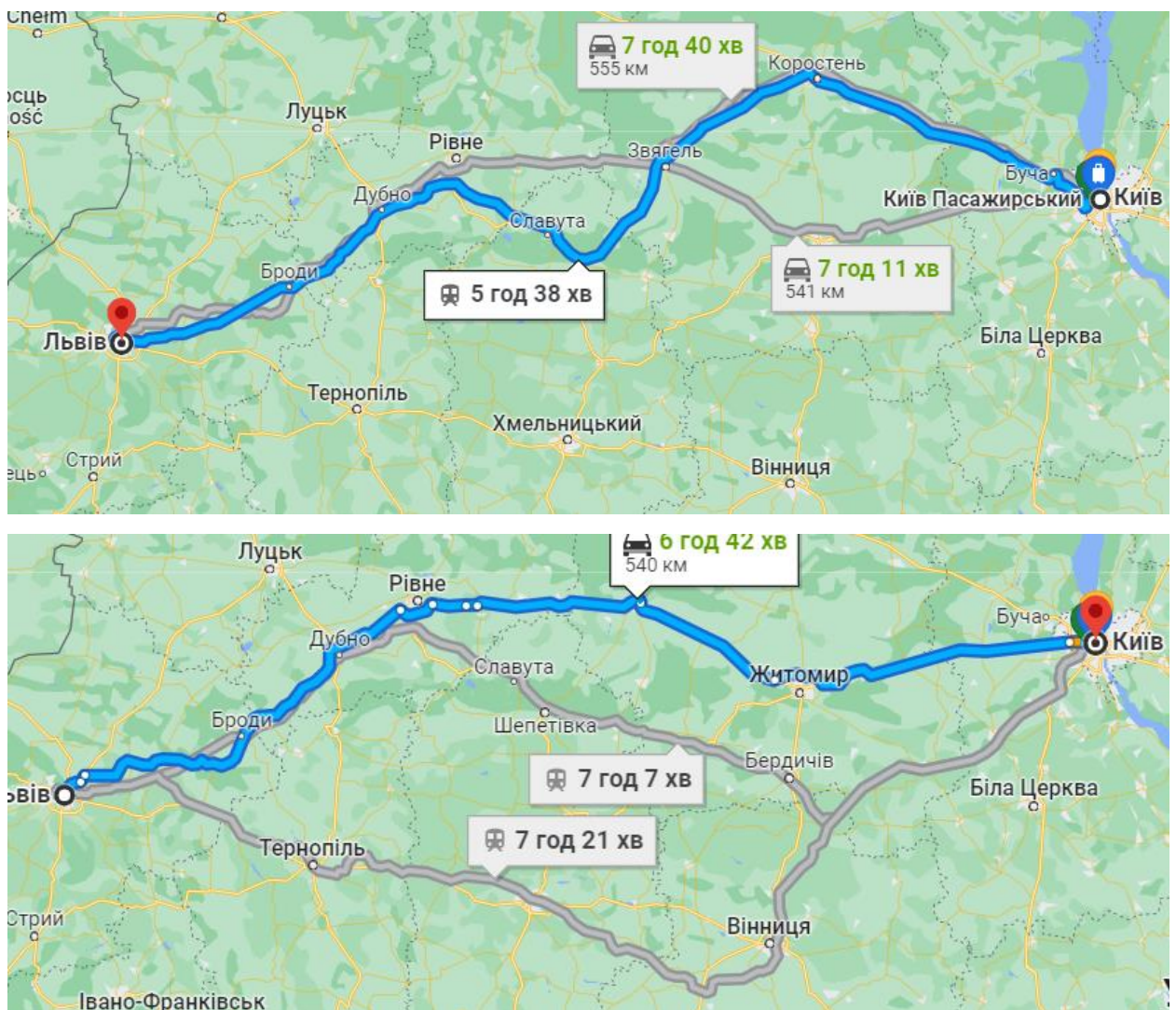

Рис. 3.3 Схема маршруту туру Київ-Львів-Золочів-Київ, тур «Замки Львівщини»

Джерело: розроблено автором

Розміщення в готелі «Кайзер», двомісні номери.

Готель розташований у місті Львів, за адресою вулиця Котлярська 3. Гостям пропонують бар, цілодобову стійку реєстрації, безкоштовний Wi-Fi на усій території, спільну кухню і платну приватну парковку. У номерах є телевизор з плоским екраном і кабельними каналами, мікрохвильова піч, чайник, душ, шафа для одягу та холодильник.

Програма туру «Вихідні у Львові»

День 1.

10.00-19.00 - Виїзд з міста Києва та приїзд у місто Львів

19.00 - Поселення до готелю «Кайзер»

19.30 – Вечеря в готелі (включена в вартість туру)

20.30 – Вільний час

День 2.

8.00 – 9.00 – Сніданок (вкл. в вартість)

10.00-13.00 – Екскурсія до Львівської опери. Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької — театр опери і балету у Львові, в історичному центрі міста, на проспекті Свободи, 28. Названий на честь відомої української оперної співачки Соломії Крушельницької.

13.30-14.30 - Обід (за власний рахунок)

15.00-17.00 – Екскурсія Львівською цитаделлю. Львівська Цитадель — фортифікаційна споруда у Галицькому районі Львова, яка була збудована в часи коли Львів входив до складу Австро-Угорщини. Це єдиний в Галичині комплекс фортифікаційних укріплень середини XIX ст., який дійшов до нашого часу майже без змін.

Комплекс Цитаделі розташований на узгір'ї, яке складається з трьох невеликих гір: Шембека (Вроновських), Познаньської (Пелчинської) і Жебрацької. Тут збереглися археологічні об'єкти дохристиянського періоду. У роки Другої світової війни на Цитаделі був концтабір, де було замордовано близько 140 тис. людей.

Сьогодні Львівська Цитадель є пам'яткою архітектури національного значення площею майже 30 гектарів. Вона розташована на горі, що є однією з ландшафтних домінант Львова і має унікальне природне, історичне та рекреаційне значення.

17.00 - 19.00 – вечеря

19.00 – повернення до готелю, вільний час.

День 3.

8.00 – сніданок

9.00 – виселення з готелю

9.30 – 12.00 – Екскурсія підземеллями стародавнього Львова. Костел Єзуїтів у залі підземелля розміщено пластичні панорами княжого, готичного і барокового Львова.

Підземелля аптеки-музею "Під Чорним орлом" найдавніша аптека Львова. Її відкрив військовий фармацевт Наторп ще у 1735р. З того часу аптека знаходилися у власності то одного, то іншого власника. Кожен власник мав свій символ, який і давав назву аптеці: «Під чорним орлом», «Під Фемідою», «Під золотим оленем», «Під Святим Духом» і т.п. Аптека і до сьогодні залишається діючою. Тут можна придбати не лише готові лікарські препарати, а й сувеніри на згадку, а середньовічне аптекарське обладнання надасть відвідувачам можливість зануритися в історію фармацевтики.

Підземелля Домініканського монастиря. Вчені припускають, що колись це був перший ярус княжого палацу Лева Даниловича.

13.00 - 14.00 – Обід. (за власний рахунок)

14.30 - 15.30 – Екскурсія Будинком Вчених. Зведено його за проектом відомого австрійського архітектурного бюро «Гельмер і Фельнер» в далекому 1898 році, як Шляхетське або Національне казино. В його архітектурі цілком проявився стиль необароко, який наприкінці XIX століття прославляв минулі барокові часи. Споруда має елегантні форми, пишний декор фасаду з великими атлантами і лоджією. Інтер'єри цієї архітектурної пам'ятки створюють дух розкоші, який вважається одним із семи чудес міста Львова. В оздобленні присутнє різьблення деревини, обшиті шовком стіни, кришталеві люстри, мармурові каміни та інший старовинний декор, вік якого складає понад сторіччя.

15.30 – 18.00 – вільний час

18.00 - 19.00 – Вечеря. (вкл. в вартість туру)

19.00 – Виїзд до Києва.

День 4.

5.00 – прибуття в Київ

Основними екскурсійними об'єктами є: Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької, Львівська Цитадель, Костел Езуїтів, Аптека-музей «Під Чорним орлом», Домініканський монастир, Будинок Вчених.

Наведемо технологічну карту туристичної подорожі, табл. 3.5

Таблиця 3.5

Технологічна карта туристичної подорожі «Вихідні у Львові»

Назва туристичної організації	Джоїнт тур
Назва маршруту	«Вихідні у Львові»
Вид транспорту	автобус
Основні пункти маршруту	Київ Львів
Вид маршруту	З поверненням в початкову точку
Тривалість маршруту	3 дні/2 ночі
Всього туристів по маршруту	10+1
Всього людино днів	30
Тривалість роботи керівника туристичної групи	3 дні

Джерело: розроблено автором

Наведемо інформаційний листок до туристичної путівки, табл.3.6

Таблиця 3.6

Інформаційний листок до туристичної путівки «Вихідні у Львові»

Параметри	Характеристика
Назва країни перебування	Україна
Найменування міст перебування	Київ Львів

Продовження табл.3.6

Державний устрій країни перебування	Унітарна, суверенна, незалежна, демократична
Великі міста	Київ
Релігія	Християнство
Коротка інформація про транспортне обслуговування, заклади розміщення та харчування	Транспортне обслуговування: по маршруту пересування на туристичному автобусі. Проживання здійснюється в готелі «Кайзер». Харчування за рахунок туриста або в кафе готелю або по бажанню.
Основні визначні пам'ятки	Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької, Львівська Цитадель, Костел Єзуїтів, Аптека-музей «Під Чорним орлом», Домініканський монастир, Будинок Вчених.
Корисні поради туристам	Екскурсії займають значну дистанцію, тому доцільно брати в поїздку спортивне взуття. Також с собою мати 1 л питної води.
Рекомендації з правилами поведінки при здійсненні поїздки	1.Не залишати туристичну групу без відома керівника групи 2.Не порушувати умови відвідування туристичних об'єктів

Джерело: розроблено автором

Туристичні формальності

Під час організації туру, туристична фірма підписує договір на обслуговування з кожним туристом індивідуально. До договору також прикріплюються ксерокопії документів туриста.

Туристу надається ваучер та інформаційна картка туру.

Страховання туристів включене у обслуговування та умови внесені та прописані у договорі. Страховий збір на весь тур складає 10 % від вартості туру. Страховання надає компанія «Універсальна»

3.2 Визначення показників собівартості розроблених турів

Тур 1. Замки Львівщини

Визначення показників собівартості туристського продукту проводиться за наступною схемою:

1. Визначити вартість проживання.

У даному випадку тур є груповим. Кількість чоловік у групі становить 10. Кількість днів мандрування – 3. Вартість проживання на одного туриста складає в різних готелях по різному. У таблиці 3.7 представлено вартість проживання в готелі «Кайзер» по даному маршруту, що також включає сніданок.

Таблиця 3.7

Вартість проживання в готелі по туру «Замки Львівщини»

Місто	Назва готелю	Вартість проживання в двомісному номері, грн. на особу
Львів	Готель «Кайзер»	500
Всього за 2 ночі		1000

Джерело: розроблено автором

2. Провести розрахунки витрат на проїзд.

Основними витратами на проїзд, що сплачуються додатково були:

переїзд на автобусі з Києва до міста Львів в обидва боки;

переїзд по туристичним точкам по маршруту туру;

Усі інші перевезення зараховуються до вартості екскурсій.

Усі розрахунки витрат на проїзд зведені в таблицю 3.8.

3. Визначити витрати на додаткове обслуговування по маршруту.

Екскурсійне обслуговування, вхідні квитки, анімаційні програми, відвідування інших заходів – це все відноситься до додаткових туристсько-екскурсійних послуг.

Таблиця 3.8

Розрахунки витрат на проїзд

Основні витрати	Сума з 1 особи., грн.
Переїзд Київ – Львів	800
Переїзд по туристичним точкам	350
Переїзд Золочів- Київ	750
Всього	1900

Джерело: розроблено автором

Для розрахунку вартості екскурсійного обслуговування складемо список усіх екскурсій по маршруту «Замки Львівщини» та їх вартості. Витрати на екскурсійне обслуговування зведені у таблицю 3.9.

Таблиця 3.9

Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування

№ п/п	Види екскурсій	Сума з 1 особи., грн.
1.	Замок «Свірж»	35
2.	Старосільський замок	30
3.	Музей-заповідник «Золочівський замок»	90
4.	Екскурсійне обслуговування на всіх об'єктах	200
Всього:		355

Джерело: розроблено автором

Всі види витрат по маршруту «Замки Львівщини» зведені в загальну таблицю 3.10 – розрахунок собівартості туру на одного туриста.

Таблиця 3.10

Розрахунок собівартості туру на одного туриста

№	Стаття витрат	Сума, грн.
1	Проживання	1000,00
2	Транспортне обслуговування	1900,00
3	Екскурсійне обслуговування + Вхідні квитки	355,00
4	Страховання	200,00
5	Витрати на керівника	200,00
Разом:		3655,00

Джерело: розроблено автором

Витрати на керівника приймаються умовно.

Тур 2. Золочівська пригода

1. Визначити вартість проживання.

У даному випадку тур є груповим. Кількість чоловік у групі становить 10. Кількість днів мандрування – 3. Вартість проживання на одного туриста складає в різних готелях по різному. У таблиці 3.11 представлено вартість проживання в готелі «Золота підкова» по даному маршруту, що також включає сніданок.

Таблиця 3.11

Вартість проживання в готелі по туру «Золочівська пригода»

Місто	Назва готелю	Вартість проживання в двомісному номері, грн. на особу
Золочів	Готель «Золота підкова»	600
Всього за 2 ночі		1200

Джерело: розроблено автором

2. Провести розрахунки витрат на проїзд.

Основними витратами на проїзд, що сплачуються додатково були:

переїзд на автобусі з Києва до міста Золочів в обидва боки;

переїзд по туристичним точкам по маршруту туру;

Усі інші перевезення зараховуються до вартості екскурсій.

Усі розрахунки витрат на проїзд зведені в таблицю 3.12

Таблиця 3.12

Розрахунки витрат на проїзд

Основні витрати	Сума з 1 особи., грн.
Переїзд Київ – Золочів	750
Переїзд по туристичним точкам	300
Переїзд Золочів- Київ	750
Всього	1800

Джерело: розроблено автором

3. Визначити витрати на додаткове обслуговування по маршруту.

Екскурсійне обслуговування, вхідні квитки, анімаційні програми, відвідування інших заходів – це все відноситься до додаткових туристсько-екскурсійних послуг.

Для розрахунку вартості екскурсійного обслуговування складемо список усіх екскурсій по маршруту «Золочівська пригода» та їх вартості. Витрати на екскурсійне обслуговування зведені у таблицю 3.13.

Таблиця 3.13

Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування

№ п/п	Види екскурсій	Сума з 1 особи., грн.
1.	музей-заповідник «Олеський замок»	90
2.	музей-заповідник «Підгорецький замок»	90
3.	музей-заповідник «Золочівський замок»	90
6.	Екскурсійне обслуговування на всіх об'єктах	200
Всього:		470

Джерело: розроблено автором

Всі види витрат по маршруту «Золочівська пригода» зведені в загальну таблицю 3.14 – розрахунок собівартості туру на одного туриста.

Таблиця 3.14

Розрахунок собівартості туру на одного туриста

№	Стаття витрат	Сума, грн.
1	Проживання	1200,00
2	Транспортне обслуговування	1800,00
3	Екскурсійне обслуговування + Вхідні квитки	470,00
4	Страховання	200,00
5	Витрати на керівника	200,00
Разом:		3870,00

Джерело: розроблено автором

Витрати на керівника приймаються умовно.

Тур 3. Вихідні у Львові

1. Визначити вартість проживання.

У даному випадку тур є груповим. Кількість туристів у групі становить 10. Кількість днів мандрування – 3. Вартість проживання на одного туриста складає в різних готелях по різному. У таблиці 3.15 представлено вартість проживання в готелі «Золота підкова» по даному маршруту, що також включає сніданок.

Таблиця 3.15

Вартість проживання в готелі по туру «Замки Львівщини»

Місто	Назва готелю	Вартість проживання в двомісному номері, грн. на особу
Золочів	Готель «Кайзер»	500
Всього за 2 ночі		1000

Джерело: розроблено автором

2. Проведемо розрахунки витрат на проїзд.

Основними витратами на проїзд, що сплачуються додатково були:

переїзд на автобусі з Києва до міста Львів в обидва боки;

переїзд по туристичним точкам по маршруту туру;

Усі інші перевезення зараховуються до вартості екскурсій.

Усі розрахунки витрат на проїзд зведені в таблицю 3.16.

Таблиця 3.16

Розрахунки витрат на проїзд

Основні витрати	Сума з 1 особи., грн.
Переїзд Київ – Львів	800
Переїзд по туристичним точкам	300
Переїзд Львів - Київ	800
Всього	1900

Джерело: розроблено автором

3. Визначити витрати на додаткове обслуговування по маршруту.

Екскурсійне обслуговування, вхідні квитки, анімаційні програми, відвідування інших заходів – це все відноситься до додаткових туристсько-екскурсійних послуг.

Для розрахунку вартості екскурсійного обслуговування складемо список усіх екскурсій по маршруту «Золочівська пригода» та їх вартості. Витрати на екскурсійне обслуговування зведені у таблицю 3.17.

Таблиця 3.17

Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування

№ п/п	Види екскурсій	Сума з 1 особи., грн.
1.	Костел Езуїтів	30
2.	Аптека-музей «Під Чорним орлом»	30
3.	Підземелля Домініканського монастиря	40
4	Будинок Вчених	50
5	Львівська Цитадель	100
6	Львівська опера	150
7.	Екскурсійне обслуговування на всіх об'єктах	200
Всього:		600

Джерело: розроблено автором

Всі види витрат по маршруту «Золочівська пригода» зведені в загальну таблицю 3.18 – розрахунок собівартості туру на одного туриста

Таблиця 3.18

Розрахунок собівартості туру на одного туриста

№	Стаття витрат	Сума, грн.
1	Проживання	1000,00
2	Транспортне обслуговування	1900,00
3	Екскурсійне обслуговування + Вхідні квитки	600,00
4	Страховання	200,00
5	Витрати на керівника	200,00
Разом:		3900,00

Джерело: розроблено автором

Витрати на керівника приймаються умовно.

Висновки до розділу 3

Розробка туру є складним завданням, яке потребує володіння значною інформацією з ресурсного забезпечення, з розвитку матеріально-технічної бази туризму, знання кон'юнктури попиту та пропозиції на відповідних ринках, співпраці з суб'єктами ринкової діяльності.

Розробка турів провадиться в індустріальних масштабах (за принципом масового виробництва), але їх реалізація здійснюється на індивідуальній основі. Використовується як якісна, так і цінова конкуренція. Зменшення ціни досягається як шляхом масовості виробництва, так і гнучкого використання партнерів-продуцентів послуг, а також сезонності попиту.

Було розроблено 3 тури, проведено опис маршрутів та програми турів, визначено показники собівартості.

РОЗДІЛ 4. ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОПОНОВАНИХ ТУРІВ

4.1 Аналіз економічних показників розроблених турів

Ринкова ціна встановлюється з огляду на дані маркетингових досліджень, розрахунку собівартості продукту, величину постійних витрат фірми за рік, бажаний рівень прибутку на одну послугу й загальний обсяг реалізації турпродукту в плановому періоді або за рік з урахуванням сезонності. В умовах ринкової економіки потужним регулятором цін є сам ринок, де ціна визначається в результаті поєднання попиту і пропозиції. Для спрощення розрахунку ціни розробленого туру використовують метод «витрати + прибуток».

Тур 1. Замки Львівщини

Таблиця 4.1

Калькуляція туру «Замки Львівщини»

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна грн..	Вартість грн..
1.	Проживання (входить харчування)	2*10	500	10000
2.	Трансфер автобусний	10	1900	19000
3.	Витрати на екскурсії	10	355	3550
4.	Страховання	10	200	2000
5.	Разом прямих витрат	-	2955	34550
6.	Загально-виробничі витрати	1	100	1000
7.	Витрати на рекламу	1	600	600
8.	Виробнича собівартість	-	-	36150
9.	Прибуток	30%	-	10845
10.	Вартість обслуговування	-	-	46995
11.	Ціна одного ваучера без ПДВ	-	-	46995
12.	ПДВ	20%	-	9399
13.	Ціна продажу одного ваучера з ПДВ	-	-	56394

Джерело: розроблено автором

Таблиця 4.2

Прогнозний план реалізації туру «Замки Львівщини»

Період	Кількість реалізованих турів
Січень	-
Лютий	-
Березень	-
Квітень	3
Травень	4
Червень	3
Липень	2
Серпень	2
Вересень	3
Жовтень	2
Листопад	1
Грудень	-
Всього	20

Джерело: розроблено автором

Розглянемо фінансові результати від продажу туру за рік при реалізації 20 турів «Замки Львівщини».

Таблиця 4.3

Фінансові результати від продажі туру «Замки Львівщини»

Показники	Сума, грн.
Валовий дохід від надання послуг	1127880
Чистий дохід від надання послуг	939900
Собівартість послуг	723000
Валовий прибуток	216900
Податок на прибуток (18%)	39042
Чистий прибуток	177858

Джерело: розроблено автором

Чистий прибуток від продажу туру «Замки Львівщини» за планований рік становитиме 177858 грн.

Оцінка ефективності реалізації турів проводиться за допомогою розрахунків таких показників як чиста рентабельність продажів і чиста рентабельність витрат туристичного продукту:

$$\text{Чиста рентабельність продажів} = 177858 / 939900 * 100 = 18,9\%$$

$$\text{Чиста рентабельність витрат} = 177858 / (723000 + 1000) * 100 = 24,5\%$$

Отже, розглядаючи тур «Замки Львівщини», можна зауважити, що тур є перспективним та має хороший показник рентабельності продажів 18,9%, а чиста рентабельність витрат становить 24,5%. Для туру це гарний результат при мінімальному плані реалізації. Тур оснований на архітектурних пам'ятках Львівщини, які будуть актуальними довгі десятиліття.

Тур 2. «Золочівська пригода»

Таблиця 4.4

Калькуляція туру «Золочівська пригода»

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна грн.	Вартість грн..
1.	Проживання (входить харчування)	2*10	600	12000
2.	Трансфер автобусний	10	1800	18000
3.	Витрати на екскурсії	10	470	4700
4.	Страхування	10	200	2000
5.	Разом прямих витрат	-	3070	36700
6.	Загально-виробничі витрати	1	100	1000
7.	Витрати на рекламу	1	600	600
8.	Виробнича собівартість	-	-	37700
9.	Прибуток	30%	-	11310
10.	Вартість обслуговування	-	-	49010
11.	Ціна одного ваучера без ПДВ	-	-	49010
12.	ПДВ	20%	-	9802
13.	Ціна продажу одного ваучера з ПДВ	-	-	58812

Джерело: розроблено автором

Таблиця 4.5

Прогнозний план реалізації туру «Золочівська пригода»

Період	Кількість реалізованих турів
Січень	-
Лютий	-
Березень	-
Квітень	3
Травень	4
Червень	3
Липень	2
Серпень	2
Вересень	3
Жовтень	2
Листопад	1
Грудень	-
Всього	20

Джерело: розроблено автором

Розглянемо фінансові результати від продажу туру за рік при реалізації 20 групових турів.

Таблиця 4.6

Фінансові результати від продажі туру «Золочівська пригода»

Показники	Сума, грн.
Валовий дохід від надання послуг	1176240
Чистий дохід від надання послуг	980200
Собівартість послуг	754000
Валовий прибуток	226200
Податок на прибуток (18%)	40716
Чистий прибуток	185484

Джерело: розроблено автором

Чистий прибуток від продажу туру «Золочівська пригода» за планований рік становитиме 185484 грн.

Оцінка ефективності реалізації турів проводиться за допомогою розрахунків таких показників як чиста рентабельність продажів і чиста рентабельність витрат туристичного продукту:

$$\text{Чиста рентабельність продажів} = 185484 / 980200 * 100 = 18,9\%$$

$$\text{Чиста рентабельність витрат} = 185484 / (754000 + 500) * 100 = 24,5\%$$

Отже, розглядаючи тур «Золочівська пригода», можна зауважити, що тур є перспективним та має хороший показник рентабельності продажів 18,9%, а чиста рентабельність витрат становить 24,5%. Для туру це гарний результат при мінімальному плані реалізації. Тур оснований на архітектурних пам'ятках Львівщини та безпосередньо міста Золочів, які будуть актуальними довгі десятиліття.

Тур 3. «Вихідні у Львові»

Таблиця 4.7

Калькуляція туру «Вихідні у Львові»

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна грн.	Вартість грн.
1.	Проживання (входить харчування)	2*10	500	10000
2.	Трансфер автобусний	10	1900	19000
3.	Витрати на екскурсії	10	600	6000
4.	Страховання	10	200	2000
5.	Разом прямих витрат	-	3200	37000
6.	Загально-виробничі витрати	1	100	1000
7.	Витрати на рекламу	1	600	600
8.	Виробнича собівартість	-	-	38600
9.	Прибуток	30%	-	11580
10.	Вартість обслуговування	-	-	50180
11.	Ціна одного ваучера без ПДВ	-	-	50180
12.	ПДВ	20%	-	10036
13.	Ціна продажу одного ваучера з ПДВ	-	-	60216

Джерело: розроблено автором

Таблиця 4.8

Прогнозний план реалізації туру «Вихідні у Львові»

Період	Кількість реалізованих турів
Січень	-
Лютий	-
Березень	-
Квітень	3
Травень	4
Червень	3
Липень	2
Серпень	2
Вересень	3
Жовтень	2
Листопад	1
Грудень	-
Всього	20

Джерело: розроблено автором

Розглянемо фінансові результати від продажу туру за рік при реалізації 20 ваучерів:

Таблиця 4.9

Фінансові результати від продажу туру «Вихідні у Львові»

Показники	Сума, грн.
Валовий дохід від надання послуг	1204320
Чистий дохід від надання послуг	1003600
Собівартість послуг	772000
Валовий прибуток	231600
Податок на прибуток (18%)	41688
Чистий прибуток	219912

Джерело: розроблено автором

Чистий прибуток від продажу туру «Вихідні у Львові» за планований рік становитиме 219912 грн.

Оцінка ефективності реалізації турів проводиться за допомогою розрахунків таких показників як чиста рентабельність продажів і чиста рентабельність витрат туристичного продукту:

$$\text{Чиста рентабельність продажів} = 219912 / 1003600 * 100 = 21,9\%$$

$$\text{Чиста рентабельність витрат} = 219912 / (772000 + 500) * 100 = 28,4\%$$

Отже, розглядаючи тур «Вихідні у Львові», можна зауважити, що тур є перспективним та має хороший показник рентабельності продажів 21,9%, а чиста рентабельність витрат становить 28,4%. Для туру це гарний результат при мінімальному плані реалізації. Тур оснований на музеях і архітектурних пам'ятках Львову, які будуть актуальними довгі десятиліття.

4.2 Шляхи просування туристичного продукту культурно-пізнавального туризму

Початок ХХІ століття ознаменувався розвитком туризму як нової галузі економіки, зумовленої процесами глобалізації та інформатизації суспільства. Туризм розвивається та удосконалюється з кожним роком. Туристична діяльність стала однією з провідних та високоприбуткових галузей багатьох країн світу.

За статистичними даними ЮНВТО за 2018 р. першу позицію за туристичними доходами посідає Європейський Союз - 570 млрд. доларів США, другу позицію - Азійсько-Тихоокеанський регіон з 435,5 млрд. доларів США, а на третьому місці - Америка з 333,6 млрд. доларів США.

Пандемія COVID-19 вкрай негативно позначилася на розвитку туристичної галузі економіки. Для того, щоб туризм не втрачав своїх позицій необхідно активно впроваджувати Інтернет-технології. Наприклад, розвивати маркетингові програми з просування культурно-пізнавального туризму в соціальних мережах.

Культурно-пізнавальний туризм відіграє важливу роль у історичному, духовному, культурному, економічному та політичному житті України. Водночас з цим, він є одним з важливіших чинників соціально-культурного розвитку, що приводить до підвищення рівня та якості життя населення [17].

Культурно-пізнавальний туризм є одним із засобів інформування громадян про інші регіони України та світу. Цей вид туризму охоплює відвідування історичних, культурних або географічних визначних місць. Актуальність його дослідження зумовлена тим значенням, що набуває культурний туризм в епоху технологій [48].

Соціальні Інтернет-мережі є доступними широкій аудиторії споживачів туристичних послуг. Вони дозволяють швидко обмінюватися інформацією, формувати думку спільноти, ділитися емоціями, підтримувати соціальний статус тощо. І найважливіше - бути потужним інструментом в політиці просування туристичного продукту на ринку. За допомогою таких соціальних мереж, як «Instagram», «Facebook», «Telegram», «Viber» будь-яка туристична компанія або агентство на базі накопиченої інформації з цих соціальних мереж зможе підвищувати попит на свій туристичний продукт, вчасно його вдосконалювати.

Найкраще представляти в соціальних мережах культурно-пізнавальний туризм, надаючи інформацію про різноманітні культурно-пізнавальні напрямки та пропозиції щодо культурно-пізнавального туру або екскурсії, фото музеїв, архітектурних пам'яток, театрів, культових споруд і храмів з відповідним текстом, відео-роліками різних фестивалів, туристичних маршрутів, історичних поселень, рекламними буклетами з цікавими фото та акційними пропозиціями, інформацією про міста України та світу з музичним супроводом та коментарями.

Отже, туристичне підприємство витрачатиме менше часу, грошових витрат на просування культурно-пізнавального туризму саме в соціальних мережах. Це дозволить залучити більше нових клієнтів та надасть

можливість розвивати такий вид туризму на соціально-технологічному просторі.

Висновки до розділу 4

Завдяки своїм історико-культурним пам'яткам пізнавальний туризм на Львівщині має великий попит, різноманіття музеїв та стародавніх замків щороку приваблює українців і туристів з Європи. Дуже важливо дотримуватись концепції збереження історичних місць, продовжувати розвивати туристичну інфраструктуру Львівської області та розробляти нові конкурентноспроможні туристичні продукти це допоможе підтримувати потік туристів на належному рівні. Розробка нових турів таких як «Замки Львівщини», «Золочівська пригода» та «Вихідні у Львові» є важливим фактором у привабленні нових туристів, які мають ціль побачити історико-культурний спадок Львову і Львівщини загалом.

Тур «Замки Львівщини» дає нагоду ознайомитись із трьома старовинними замками часів середньовіччя, тур триває 3 дні, ціна одного ваучера складає 56394 грн., з яких чистий прибуток складає 8892 грн., та матиме рентабельність в 15,7 %.

Тур «Золочівська пригода» дає можливість зблизька побачити місто Золочів та навколишні замки, тури триває 3 дні, ціна одного ваучера складає 58812 грн., з яких чистий прибуток складає 9274 грн., та матиме рентабельність 15,8%.

Тур «Вихідні у Львові» має на меті показати туристу місто Львів, пам'ятні та таємничі місця, тур триває 3 дні, ціна одного ваучера складає 60216 грн., з яких чистий прибуток складає 10995 грн., та матиме рентабельність 18,2% що є гарним показником.

ВИСНОВКИ

Львівщина має неймовірну кількість історико-культурних пам'яток, музеїв, постаментів, церковних реліквій, замків. Велику роль відіграють інструменти збереження історико-культурної спадщини, чим довше існує історичне місце тим більше воно буде приваблювати нових і нових туристів.

В роботі було проаналізовано поняття історико-культурного туризму, як підвиду пізнавального туризму, та історико-культурний потенціал, який являє собою матеріальні та духовні пам'ятки народу, дуже важливі для формування світогляду народу, для задоволення матеріальних, у тому числі туристичних, потреб.

Також, історико-культурна спадщина розглянута, як чинник економічного стимулювання регіону, так вітчизняний підхід співпоставлений світовому, у більшості американському, знайдено ефективну модель керування історико-культурною спадщиною, а саме ППП (приватно-громадянське партнерство), яка широко використовується у США.

Вивчено досвід розвитку культурно-історичного туризму як сучасного культурного та економічного феномену в світі і Європейському Союзі. Доведено важливість розвитку такого виду туризму як для формування потужної туристичної галузі на основі використання світових та національних пам'яток, так і для збереження і розвитку самого туристичного потенціалу для культурно-історичного туризму.

Було розглянуто стан та перспективи розвитку ресурсів історико-культурного туризму Львівщини, проведено аналіз рекреаційно-ресурсного потенціалу, визначено історико-культурний комплекс, упорядковано структуру ринку туристичних послуг, запропоновано вирішення сформованих проблем і покращення рівня туристичної привабливості Львівщини.

Визначено важливість виготовлення туристичних продуктів на прикладі трьох турів «Замки Львівщини», «Золочівська пригода», «Вихідні у Києві», складено схеми турів, маршрути, технологічні карти маршрутів, ураховано туристичні формальності, складені цікаві та зручні програми маршрутів, тривалість турів 3 дні.

Було здійснено калькуляцію турів де були визначені: виробнича собівартість, прибуток, вартість обслуговування, ціна продажу одного ваучера (з ПДВ і без). Також, спрогнозовано реалізацію турів, 3 тури найбільш популярні у весінньо-літній період.

Зафіксовані фінансові результати запропонованих історико-культурних турів Львівщиною, визначено: валовий дохід від надання послуг, чистий дохід від надання послуг, собівартість послуг, валовий прибуток та чистий прибуток, також визначена рентабельність даних турів, найбільш рентабельним туром виявився тур під назвою «Вихідні у Львові».

Розглянуто питання просування туристичних продуктів та визначено, що найкращий спосіб представити свій тур потенційному споживачу шляхом популярних в наш час соціальних мереж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР від 15.09.1995р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України “Про природно-заповідний фонд України” № 2465-12/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 34. URL: <http://www.uazakon.com>
3. Закон України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 р. №2026-III // Офіційний вісник України. 2000. №44. Ст.1884 (зі змін.)
4. Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. №1079. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2017-п>.
5. Бабарицька В. К., Любіцева О. О. Організація туризму. Навч. посібник. Част. I. - К.: КУ, 1998
6. Бабарицька В. К., Любіцева О. О., Федорченко В. К. Організація туризму. Учбово-метод. посібник. - К.: ІТЕП, 1994.
7. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. - К.: Ін-т туризму, 1998
8. Бейдик О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України. - Київ, 2004.
9. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. К., 2001. 395 с.
- 10.Бойко М.Г. Туристична привабливість України: закономірності формування та орієнтири розвитку // Інвестиції: практика та досвід. 2009. №16. С.34.
- 11.Бюллетень туристичної інформації. 1994-1998 рр.

- 12.Виноградська А. Розвиток українського туристичного бізнесу // Економіка. Фінанси. Право. 2000. №5. С.13-18.
- 13.Гарбера О.Є. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в туристичному господарстві України // Інвестиції: практика та досвід. 2009. №23. С.29-31.
- 14.Гаррісон Л. Розвиток туризму в історичних містечках: привід для роздумів. Інститут управління суспільними змінами: сайт. 2012. URL: <http://www.istc.biz/index.php?id=12&cons=1&N=2>.
- 15.Гонтаржевська Л.І. Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України. Режим доступу https://tourlib.net/aref_tourism/gontarjevska.htm
- 16.Готельне господарство та туризм у Львівській області статистичний збірник. Львів, 2010. 111 с.
17. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу. - Київ, 2007.
- 18.Енциклопедія архітектурної спадщини України: тематичний словник. - К.: Українська Академія архітектури, 1985.- 366 с,
- 19.Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму. -Чернівці: Прут, 1985. - 120 є.
- 20.Завада В.Т. Архітектурна спадщина України як об'єкт туризму. Регіональний аспект // Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 1. Частина друга. - К.: Інститут туризму. - С.23-28.
- 21.Запотоцький С., Горін І. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області:географічні особливості використання та відтворення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2018. № 1(70). С. 72–79. DOI: <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.70.13>
- 22.Збірник нормативних документів. Випуск 1. - К.: Держ-комтуризм України, 1997

- 23.Ильина Е. Н. Туроперейтинг: организация деятельности. Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 256 с.
- 24.Катаргіна Т.І. Збереження культурної спадщини у Великій Британії,США,Канаді(історія і сучасність). Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. 186 с.
25. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 320 с.
- 26.Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : «Книги-XXI», 2003. 300 с.
- 27.Кіндрик Т.О., Головінов О.М. Інноваційна діяльність в туристичному господарстві України // Матеріали конференції "Ефективні інструменти сучасних наук - 2010".
- 28.Концепція розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку у Львівській області. - Львів, 2002. - 43 с.
- 29.Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1990. - 736с.
- 30.Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж, Вонг В. Основы маркетинга. Пер. с англ. - 2-е европ. изд.. - М.; СПб.; К.: Издательский дом "Вильямс", 1999. - 1152 с.
- 31.Крачило Н. Г. География туризма. - К.: Вища школа, 1987
- 32.Любіцева О. О., Бабарицька В. К, Мельник О. П. Організація туризму в Україні. Конспект лекцій. - К.: КДТЕУ, 1995
- 33.Любіцева О. О., Бабарицька В. К, Мельник О. П. Туристична сфера, готельне господарство та форми їх організації у світі. Конспект лекцій - К.: КДТЕУ, 1995
- 34.Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) - 2-е вид. перероб. та доп. К., 2003. 436 с.
- 35.Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг. Київ : «Знання», 2008. 661 с.

36. Мігущенко Ю.В. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі Львівської області. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/91.pdf
37. Павліш Л.В. Львівщина як перспективний регіон України для розвитку туризму. Торгівля, комерція, підприємництво. 2013. Вип. 13. С. 124–128.
38. Пандерецький О.В. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрямки її вдосконалення (розділ 4).
39. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. К.: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
40. Програма розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011–2013 рр., затверджена рішенням Львівської обласної ради від 24.05.2011 р. № 136. URL: <http://www.oblrada.lviv.ua>
41. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 років. Затверджена рішенням обласної ради 20.12.2019. № 1630. Закарпатська ОДА: сайт. URL: https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191228_rsr_2027.pdf
42. Рекреаційний потенціал Львівщини / Статистичний збірник - Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2012. – 96 с.
43. Рекреаційний потенціал Львівщини. Статист. збірник. Головне управління статистики у Львівській обл. 2011. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2011/ZB212010Y11_2.pdf
44. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник. - К.: ВД "К. - М.Академія" - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. - 568 с.
45. Савіцька О.П., Федорович О.І. Культурний туризм: реалії та перспективи у Львівській області. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24(1). С. 376–383.

- 46.Семенов В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму. Одеса : «Аріал», 2012. 340 с. 8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ : «Альтерпрес», 2002. 436 с.
- 47.Смолін І. Генезис видів конкурентоспроможності підприємства та їхня взаємодія // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету, 2000, №5, с. 59-69
- 48.Телюк К.Ф., Гнатишин М.С., Гринчук Н.В. Розвиток туристичної галузі Львівської області як складової частини туристичної сфери. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26(6). С. 175–184.
- 49.Тимошенко О.В., Мельник А.О. Сучасний рівень розвитку туризму у Львівській області. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. Том 30. № 6. С. 82–86. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-6-37>
- 50.Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. О., 2002. 354 с.
- 51.Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія.: Матеріали Міжнародної наук-практичн. конф. -К.: вид-во КІТЕП, 1999. - 268 с.
- 52.Туристично-краєзнавчі дослідження. Матеріали III Всеукр. наук. - практичної конференції "Туризм в Україні: економіка і культура". - К.: ФП України, Ін-т туризму, 1998, ч. I-II
- 53.Тускоз Ж. Міжнародне право: Підручник. Пер. з франц. - К.: АртЕк, 1998. - 416 с.
54. Яковенко І.М. Теоретико-методологічні основи рекреаційного природокористування (суспільно-географічне дослідження); НАН України; Ін-т географії. – К., 2004.
- 55.James R. Abbey, Ph.D., CHA. Hospitality Sales and Advertising. Second Edition, 1993
- 56.Liberalizing International Transactions in Services: a Handbook. UNCTAD. World Bank. -Geneva, 1994
- 57.Statistical Guidelines in Tourism. - UNESCO, 1989

58.The Economist.: June 12, 1993; October 30, 1993

59.The Worddwide Timeshare Industry and its European Perspective/European Timeshare Federation Stady. -1992. Tourism Management. September, 1992